

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Kristendomen ur ett genusperspektiv

En granskning av ett urval läromedel i religion för gymnasieskolan

Sofia Holmström

LAU690

Handledare: Elisabeth Hesslefors

Examinator: Mats Oscarson

Rapportnummer: HT10-2611-306

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Kristendomen ur ett genusperspektiv. En granskning av ett urval läromedel i religion för gymnasieskolan.

Författare: Sofia Holmström

Termin och år: Höstterminen 2010

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Elisabeth Hesslefors

Examinator: Mats Oscarson

Rapportnummer: HT10-2611-306

Nyckelord: Läromedelsanalys, genusperspektiv, religion, kristendom

Syftet med detta examensarbete har varit att göra en läromedelsanalys ur ett genusperspektiv i ämnet religion, med inriktning på kristendomen. Jag ville helt enkelt undersöka om, och i sådana fall, i vilken grad skolans läromedel i religion är genusmedvetna. De frågor jag valt att försöka besvara är därför: Uppmärksammas och problematiseras genusordningen i skolans läromedel, och i så fall, hur? Lyfts kvinnans underordnade roll fram och problematiseras? Lyfts kvinnliga förebilder fram? Framställs mannen som mer "gudomlig" än kvinnan? Framställs Gud som en könsvarelse?

För att ta reda på detta har jag gjort en kvalitativ studie av fyra läromedel som används i religionsundervisningen på gymnasieskolor runt om i landet. För att kunna kategorisera graden av genusmedvetenhet i läromedlens texter har jag använt mig av ett analysinstrument som kallas genustrappan.

Efter att ha genomfört undersökningen har jag kommit fram till att de flesta av de undersökta läromedlen har en relativt låg grad av genusmedvetenhet. De når, i de allra flesta fall, inte upp till Lpf94:s krav på jämställdhet. Som lärare är det därför viktigt att se över vilken bild av manligt och kvinnligt som de läromedel man använder sig av faktiskt förmedlar.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.2 Syfte och frågeställningar.....	2
1.2.1 Avgränsningar.....	2
1.3 Material.....	3
2. Teoretiska utgångspunkter och begreppsdefinitioner.....	5
2.1 Genus.....	5
2.2 Genustrappan.....	6
2.3 Religion ur ett genusperspektiv.....	7
2.4 Kristendomen ur ett genusperspektiv.....	8
2.5 Läromedel ur ett genusperspektiv.....	10
3. Metod och tillvägagångssätt.....	12
3.1 Metod.....	12
3.2 Tillvägagångssätt.....	13
3.3 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	14
4. Resultat.....	15
4.1 Analys av kristendomen i <i>Söka Svar: religionskunskap, kurs A&B</i>	15
4.2 Analys av kristendomen i <i>Religionskunskap för gymnasiet, kurs A</i>	19
4.3 Analys av kristendomen i <i>Religion och sånt, Religionskunskap kurs A</i>	23
4.4 Analys av kristendomen i <i>Religion A&B 2000</i>	28
5. Avslutande diskussion.....	33
6. Referenslista.....	37
Bilaga.....	38

1. Inledning

I Bibeln, 1 Mos 1:26-27 kan vi läsa att Gud säger:

”Vi skall göra människor som är vår avbild, lika oss. De skall härska över havets fiskar, himlens fåglar, boskapen, alla vilda djur och alla kräldjur som finns på jorden. Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne. Som man och kvinna skapade han dem.”¹

Detta är ett citat ur Bibeln som brukar lyftas fram som argument för att mannen och kvinnan är likställda, att de båda skapats till Guds avbild. Så har då män och kvinnor behandlats som likställda under den kristna historien? Religionshistorikern Jeanette Sky menar att vårt samhälle är präglad av androcentrism. Hon citerar i sin studie Rita Gross som menar att androcentrism innebär:

”en tendens att tänka och skriva som om män representerar den normala, ideala och centrala sortens människa, medan kvinnor på något sätt är perifera och marginella i förhållande till normen.”²

Enligt Anne-Louise Eriksson, docent i tros- och livsåskådning, har kvinnors religiösa liv inom kristendomen, genom historien, osynliggjorts och underordnats mäns religiösa liv. Bibelns texter är tillkomna i patriarkala kulturer som också präglad texterna.³ I dessa samhällen var det mannen som hade makten och utgjorde normen, och Bibelns texter kretsar därför i stort kring mannen. Jesus Kristus och de flesta andra religiösa förebilder inom kristendomen är män. Som Eriksson skriver har forskare även visat på ”ett samband mellan konstruktionen av manlighet och de egenskaper som tillskrivs det gudomliga, likaså att kvinnlighet konstrueras som det manligas och därmed det gudomligas motsats.”⁴ Gud har getts manliga titlar såsom ”Konung” och ”Herre”, och har grammatiskt gjorts manlig genom att kallas ”han”. Som nämnts har detta lett till att mannen i högre grad än kvinnan kunnat kopplas till det gudomliga, och mannen har därmed fått ett högre värde än kvinnan.

Inom feministteologi och genusforskning har kvinnans underordnade roll uppmärksammas. Genom att bland annat lyfta fram och synliggöra kvinnan i gamla texter har man försökt ge henne högre status.

Inom den akademiska forskningen har jämlikhetsfrågor på senare år fått större utrymme. Samtidigt har vi kunnat se denna trend även på grund- och gymnasieskolan. I Lpf94 kan vi läsa att ”Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse”, ”Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter”, ”Eleverna ska uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt” och ”Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön.”⁵ I remissversionen till ämnesplanen för religionskunskap i gymnasieskolan står det dessutom att ”Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att analysera hur religion kan förhålla sig till bland annat etnicitet, kön, sexualitet och klass.”⁶ Frågan är om de läromedel som används i skolan lever upp till dessa krav?

Om man, i religionsundervisningen och läroböckerna, varken tar upp eller problematiserar kvinnans underordnade roll, och om man inte synliggör hennes vardagliga liv, ja då blir det

¹ Bibel 2000: 13.

² Sky, 2009: 32.

³ Eriksson, 2004: 6ff.

⁴ Ibid: 24.

⁵ Skolverket, Lpf94: 3f.

⁶ Skolverket, Remissversion, Religionskunskap, gymnasieskolan: 2010-09-23.

svårt för eleverna att kunna leva sin in i, och förhålla sig till det. Man för, på det viset, dessutom vidare detta diskriminerande mönster. I ljuset av detta är det därför nödvändigt att lyfta fram genusperspektivet i skolundervisningen. Läroböckerna utgör en stor och viktig del av den information eleverna kommer i kontakt med. Enligt Kjell Härenstam, universitetslektor i religionsvetenskap, är skolans läroböcker ofta styrande, och många elever uppfattar det som står i böckerna som den enda sanningen. Han skriver att lärböckerna idag (1993) i hög grad används i undervisningen,⁷ ett intryck som även jag fått när jag kontaktat gymnasieskolor för att ta reda på vilka läromedel de använder sig av. I bästa fall kan dessa läromedel bidra till att öka elevernas möjlighet till inlevelse och förståelse för andra människor och religioner. I värsta fall för de okritiskt vidare, och kanske till och med förstärker de gamla, patriarkala mönstren, utan att problematisera dem.

Just eftersom läromedlen utgör en viktig del i undervisningen är det intressant att studera deras innehåll och vad de faktiskt förmedlar till eleverna. Synliggör de kvinnan i religionen, och problematiserar de hennes, av tradition, underordnade roll? Med andra ord, är de genusmedvetna, och i så fall, i vilken grad?

1.2 Syfte och frågeställningar

Både kristendomen som religion och Bibelns texter har präglats av den patriarkala kontext de har sitt ursprung i. Av tradition har kvinnan underordnats mannen eller rent av osynliggjorts. I Läroplanen för de frivilliga skolformerna från 1994 ställs krav på jämlikhet: att ingen människa ska diskrimineras på grund av kön, att man ska motverka fördomar om manligt och kvinnligt etc. Syftet med min studie är att ta reda på huruvida de läromedel som skolorna använder sig av för undervisning i kristendomen faktiskt är genusmedvetna och lever upp till Läroplanens krav på jämställdhet. De frågor jag ställer mig är:

- ❖ Uppmärksammas och problematiseras genusordningen i skolans läromedel, och i så fall, hur?
 - Lyfts kvinnans underordnade roll fram och problematiseras?
 - Lyfts kvinnliga förebilder fram?
 - Framställs mannen som mer "gudomlig" än kvinnan?
 - Framställs Gud som en könsvarelse?

1.2.1 Avgränsningar

Undersökningen av läromedel i religionsvetenskap för gymnasieskolan begränsas till de avsnitt som berör kristendomen, samt de övningsuppgifter som hör samman med dessa avsnitt. Av utrymmesskäl har jag valt att inte analysera några bilder.

Kristendomen har sina rötter i patriarkalt präglade samhällen, vilket speglas i den heliga skrift, Bibeln. Sky menar att kristendomen från och till varit en av de starkaste formativa krafterna i västvärlden.⁸ Motivet för valet att undersöka kristendomen är just därför att den i så hög grad präglat vårt samhälle. Det är intressant att studera den ur ett genusperspektiv och att synliggöra huruvida de gamla kristna föreställningarna om manligt och kvinnligt hänger med och förs vidare i skolans läromedel. Med dagens krav på jämställdhet är det viktigt att ta reda på om, och i så fall på vilket sätt läromedlen synliggör, uppmärksammar, och inte minst problematiserar den genusordning som genom historien varit rådande inom kristendomen.

⁷ Härenstam, 1993: 26, 29.

⁸ Sky, 2009: 50.

1.3 Material

Eftersom jag valt att studera läromedel i religion för gymnasieskolan är det viktigt för mig att de böcker jag undersöker faktiskt används på gymnasieskolor runt om i landet. För att ta reda på vilka böcker som används är det nödvändigt att göra en undersökning. Enligt Peter Esaiasson, professor i statsvetenskap, är ett obundet slumpmässigt urval bra när man vill att alla analysenheter (i mitt fall skolor) ska ha lika stor chans att komma med i undersökningen. Man eliminerar dessutom risken för att välja analysenheter som passar just den egna undersökningen.⁹ Med detta i åtanke har jag, via telefon, kontaktat 50 slumpmässigt utvalda gymnasieskolor i Sverige och frågat religionslärarna på dessa skolor vilken bok de i första hand använder i religionsundervisningen.

Efter att min undersökning genomförts visade det sig att tre böcker används långt mer än resterande läromedel. För en sammanställning av de läromedel som används, se Bilaga 1.

Den första boken jag analyserar, som används av nio tillfrågade lärare är *Söka Svar: religionskunskap, kurs A&B* (2009) av Leif Eriksson, Malin Mattsson Flennegård och Uriel Hedengren. Den andra boken, som även den används av nio lärare är *Religionskunskap för gymnasiet, kurs A* (2009) av Lars-Göran Alm. Den tredje boken används av sju lärare, heter *Religion och sånt, Religionskunskap kurs A* (2008) och är skriven av Börge Ring. Dessa tre böcker används av en stor del av de tillfrågade lärarna i min undersökning. Därifrån är glappet stort till övriga böcker, varav många används av bara en eller två tillfrågade lärare. För min studie har jag valt ut en fjärde lärobok som används av fyra av de tillfrågade lärarna, *Religion A&B 2000* (2005) av Birgitta Thulin och Sten Elm. Anledningen att valet faller på en bok som används i lite lägre grad är just för att se om genusmedvetenheten på något vis skiljer sig mellan den och de böcker som används i högre grad.

Nedan följer en kort presentation av de läromedel som valts ut för min studie.

Söka Svar: religionskunskap, kurs A&B. Författarna presenterar läromedlet som "en modern lärobok", där fokus speciellt ligger på existentiella och etiska frågor. De olika avsnitten i boken utgörs av bastexter som följs av uppgifter som ska mana till diskussion. Enligt författarna är tanken att upplägget ska leda till undersökning och jämförelse. Det finns ett speciellt motodkapitel som ska vara till nytta elever som vill arbeta med egen forskning och undersökning av texter. Läromedlet innehåller kapitel som behandlar ett brett spektra av religioner, bland annat naturfolk och aboriginer. Det finns även avsnitt som behandlar etik, nyandlighet, livsåskådningar utan någon Gud etc. Boken består av totalt 387 sidor, varav 43 ägnas åt kristendomen.¹⁰

Religionskunskap för gymnasiet, kurs A. Enligt författarna presenteras här fakta om viktiga religiösa och sekulära livsåskådningar. Boken innehåller även moralfrågor, och frågor kring hur man ser på dessa inom olika religioner. En av de frågor som ska svas på är huruvida feminismen en livsåskådning. Boken innehåller avsnitt som behandlar världsreligionerna, naturreligioner, sekulära livsåskådningar samt etik och moral. Den innehåller totalt 187 sidor, varav 18 behandlar kristendomen.¹¹

Religion och sånt, Religionskunskap kurs A. Boken sägs presentera olika religioners centrala budskap. Etik och reflexion ska gå som en röd tråd genom alla texter. Till varje kapitel finns arbetsuppgifter som ska bidra till diskussion och fördjupning. Författarna skriver dessutom att

⁹ Esaiasson m.fl, 2007: 200ff.

¹⁰ Eriksson, Flennegård & Hedengren, 2009: omslag.

¹¹ Alm, 2009: omslag.

kvinnans roll i religionen fått en mer framträdande roll sedan läromedlets förra upplaga. Boken inleds med att behandla etik och moral. Därefter följer världsreligionerna, och det finns dessutom ett speciellt avsnitt som behandlar Bibeln. Även kinesiska religioner, naturfolk, new age, sekter och satanism tas upp. Boken består av 187 sidor, varav 30 handlar om kristendomen.¹²

Religion A&B 2000. Författarna, Thulin och Elm, skriver att läroboken är anpassad till den nya kursplanen för Religionskunskap A och B. De poängterar att de lagt stor vikt vid att innehållet ska engagera och aktivera eleverna, och syftet med boken är att den ska bidra till att eleverna börjar reflektera över existentiella frågor. De olika kapitlen innehåller fallbeskrivningar av vardagslivet som kan användas för diskussioner. Det sista kapitlet består endast av problemsituationer som kan fungera som till exempel diskussionsunderlag eller för hemuppgifter. Boken behandlar livsfrågor, etik, ursprungliga religioner, världsreligionerna, religioner utan Gud, nyandliga rörelser, religion som vetenskap etc.¹³ Den består av totalt 259 sidor, och 23 av dessa ägnas åt kristendomen.

¹² Ring, 2008: omslag.

¹³ Thulin & Elm, 2005: 3.

2. Teoretiska utgångspunkter och begreppsdefinitioner

I Bibeln kan man både hitta avsnitt som framhåller mannen och kvinnan som jämlikar, och avsnitt där kvinnan osynliggörs och/eller underordnas mannen. Kristendomen och dess heliga skrifter är, som tidigare nämnts, tillkomna i en patriarkal kontext. Enligt Don Kulick, professor i antropologi, har kvinnor i hög grad varit hänvisade till den privata sfären, medan männen tagit plats i den offentliga.¹⁴ Av den anledningen är flesta kristna förebilder som framhållits och fått riktigt stor betydelse, män. Det finns inte speciellt många kvinnliga förebilder som kan lyftas fram inom den heliga sfären, men av de som finns är den kanske viktigaste Jungfru Maria.

Även i den profana sfären har kvinnan i hög grad genom historien osynliggjorts eller underordnats mannen. Med moderniseringen och utvecklingen mot ett alltmer jämställt samhälle i stora delar av västvärlden har kvinnans roll dock stärkts, och där har också feministteologin vuxit sig stark. Enligt Catharina Raudvere, professor i religionshistoria, finns det fortfarande mycket material som behandlar kvinnors religiösa liv, material som bara väntar på att bli framplockat och kunna bidra med mer viktig information.¹⁵

Genusforskning har bedrivits på många olika områden, där långt ifrån allt är relevanta för min undersökning. Jag kommer därför att presentera forskningen på de områden som har störst betydelse för min studie. Begreppet genus kan definieras och brukas på många olika sätt, och jag kommer därför först och främst att klargöra vilken definition jag utgår ifrån i min undersökning. Därefter följer en introduktion av den analysmodell jag använder, genustrappan. Efter detta tar jag upp något av den genusforskning som tidigare gjorts på områdena religion och kristendom. Allra sist följer en beskrivning över delar av den genusforskning som bedrivits på läromedel.

2.1 Genus

Enligt Raudvere har det inte funnits någon stark kvinnovetenskaplig tradition inom religionsvetenskapen. Idag är genus ett uppmärksammat område, men genom historien har kvinnan varit osynliggjord, och man vet därför inte speciellt mycket om vad hon faktiskt tänkte, tyckte eller gjorde.¹⁶ I takt med det moderna samhällets utveckling och kvinnors nyvunna rättigheter, exempelvis allmän skolgång och rösträtt, har kraven på jämställdhet ökat. Kvinnor vill synliggöras, och de vill få en större plats i samhället. Genusforskningen, både i Sverige och internationellt, tog ordentlig fart under 1960- och 70-talet, och den gick då främst ut på att synliggöra kvinnan och jämställa henne med mannen. Under 80-talet övergick man sedan till att försöka uppvärdera kvinnan och stärka den kvinnliga gemenskapen.¹⁷

Det finns en del olika uppfattningar om vad genus egentligen betecknar. En viktig distinktion kan göras mellan en konstruktivistisk och en essentialistisk definition. Ett essentialistiskt perspektiv på genus innebär att man anser att det finns oföränderliga, beständiga egenskaper som hänger samman med den kvinnliga respektive manliga naturen. Dessa egenskaper kan till exempel innebära att kvinnor av naturen är vårdande och moderliga, och att männen är aggressiva "jägare". De här egenskaperna föds man med, och de kan alltså inte ändras. Ett konstruktivistiskt perspektiv å andra sidan innebär att genus är någonting som konstrueras historiskt, socialt och kulturellt, det vill säga utifrån en kontext. Detta innebär i sin tur att

¹⁴ Kulick, 2000: 20f.

¹⁵ Raudvere, 2002: 16.

¹⁶ Ibid: 9, 17.

¹⁷ Ibid: 12f, 15f.

genus kan variera mellan olika kulturer, och det kan även omkonstrueras i takt med att samhället förändras och utvecklas. Till detta synsätt ansluter sig både Kulick, Raudvere och Sky.

Kulick har studerat könsroller och uppfattningar om vad som är manligt respektive kvinnligt. Han menar att "genus och uppfattningar av och uttrycksformer för sexualitet är kulturella föreställningar som har ytterst lite [...] att göra med biologi".¹⁸ Det är alltså inte de biologiska skillnaderna som ligger till grund för genusbegreppet, utan tolkningen av dem.¹⁹ Uppfattningen om vad som är manligt respektive kvinnligt är därmed, som tidigare nämnts, kulturellt bundet. Både Kulick och Raudvere visar också i sin forskning hur uppfattningarna om vad som är manligt och kvinnligt faktiskt varierar mellan olika kulturer. Ett exempel på detta finner vi hos Kulick som skriver:

"Att tasmanska kvinnor jagar, att män på Maraquesasöarna sköter barnavård och matlagning [...] och att västerländska kvinnor anses vara svaga och mjuka [...] kräver kulturella, inte biologiska förklaringar."²⁰

Redan Simone de Beauvoir var inne på detta och menade att "man föds inte till kvinna, man blir det."²¹ Dessa tankar finns även hos Margaret Mead som anser att "könsroller inte är bestämda förpliktelser som man föds med".²² Det faktum att vissa drag som anses kvinnliga i väst uppfattas annorlunda i andra kulturer ger stöd åt uppfattningen att dessa drag inte är könsbundna.

Enligt Sky är det inte på grund av det biologiska könet som kvinnan förtrycks, utan förtrycket har snarare sin grund i sociala förhållanden.²³ Även Raudvere ansluter sig till det synsättet och menar att det socialt konstruerade könet, genus, är det som används för maktutövning.²⁴

2.2 Genustrappan

I min undersökning gör jag en kvalitativ analys, med fokus på genusmedvetenhet, av några läromedel i religionskunskap för gymnasieskolan. Det analysverktyg jag använder när jag kategoriserar graden av genusmedvetenhet i läromedlen går under beteckningen genustrappan. Genustrappan har arbetats fram av Mona Edwertz och Lars Lundström på Karlstads Universitet. Syftet med trappan var att den skulle fungera som analysredskap när Edwertz och Lundström skulle undersöka jämställdhets- och genusperspektiv i den obligatoriska kurslitteraturen på lärarutbildningen på Karlstads Universitet. Som allmän bakgrund till genustrappan refererar de till bland andra Yvonne Hirdmans *Genus - om det stabila föränderliga former* från 2001, Eva Gothlins *Kön eller genus* från 1999, Karin Wiklunds *Genusperspektiv i utbildningen* från 2001 och Lena Gemzöes *Feminism* från 2002.²⁵

Undersökningen möjliggjordes genom anslag från Jämställdhetskommittén på Karlstads universitet, och genomfördes under vårterminen 2003. Den publicerades sedan som en

¹⁸ Kulick, 2000: 7f.

¹⁹ Ibid: 11.

²⁰ Ibid: 13.

²¹ Ibid: 24.

²² Ibid: 14.

²³ Sky, 2009: 20.

²⁴ Raudvere, 2002: 18.

²⁵ Edwertz & Lundström, 2003: 9.

arbetsrapport. Vid tiden för genomförandet av undersökningen var Edwertz och Lundström båda verksamma inom lärarutbildningen och hade dessutom tidigare haft uppdrag som kontaktpersoner för jämställdhet vid Institutionen för utbildningsvetenskap.²⁶

2.3 Religion ur ett genusperspektiv

Uttolkare av religiösa traditioner har, enligt Raudvere, i alla tider givit kvinnor som grupp både stigma och status. Enligt henne är dessa genusrelationer grundade på olika gruppers definitioner av exempelvis kön och social status.²⁷ Det är dock de människor som befunnit sig i makten som haft privilegiet att tolka religiösa traditioner och göra dessa definitioner. Eftersom det är män som historiskt befunnit sig i maktpositioner har följden blivit att de tolkningar och definitioner som gjorts skett ur ett manligt perspektiv.

Historiskt har tillgången till information om kvinnors religiösa liv varit mycket liten. Det man känner till är vad normerna och de religiösa urkunderna säger. Vad hon i verkligheten upplevde och trodde vet man inte speciellt mycket om.²⁸ Sedan 1960-talet har genusstudierna tagit fart. Vad gäller religionsforskning ur ett genusperspektiv ska man komma ihåg att det tidigare främst var män som bedrev akademisk forskning. Genusforskning har dock under senare år blivit alltmer populär, men enligt Sky sker fortfarande relativt lite genusforskning just på religionsområdet.²⁹ Raudvere poängterar dock att kvinnors roll i religionsutövning och teologi har skapat ett stort intresse hos kanske främst studenter.³⁰ Hon skriver att:

"kön är grundläggande för den som vill analysera samhällseliga hierarkier och religion har i många samhällen präglat dessa kategorier. De stora berättelserna i religionerna med sina skapelsemyter och legender som skänker normativa ideal om hur män och kvinnor borde vara och grundläggande kategorier för hur människosläktet ska indelas - och stigmatiserar dem som överskrider de givna gränserna - är nästan alla formulerade med den kapable mannen som prototyp"³¹

Detta gäller förstås inte bara inom kristendomen. Även inom religioner som judendom, islam och buddhism är det mannen som framhållits som mer gudomliga än kvinnan och därmed framstått som eftersträvansvärd, idealmänniskan.

Vidare menar Raudvere att man inom massmedia brukar hänvisa till religion när man ska förklara kvinnans underordnade ställning, en ojämlig sexualmoral, familjevåld etc.³² Islam är ett bra exempel som varit på tapeten en hel del de senaste åren. Massmedia har fördömt bland annat hur kvinnor underställs män och det kvinnovåld som förekommer. Bilden är dock komplex, och som Raudvere skriver har både förtryck och befrielse skapats i religionens namn. Religiösa uttryck hör dessutom alltid hemma i bestämda sociala sammanhang.³³ Innehållet i de religiösa urkunderna är ofta motsägelsefullt, och det är viktigt att komma ihåg att det alltid är människor som tolkar texterna. Liksom alla andra människor befinner sig även uttolkarna av dessa texter i sociala sammanhang, vilket gör att tolkningarna alltid blir beroende av just de kulturella sammanhang som uttolkarna befinner sig i.

²⁶ Edwertz & Lundström, 2003: 3.

²⁷ Raudvere, 2002: 9.

²⁸ Ibid: 9.

²⁹ Sky, 2009: 34.

³⁰ Raudvere, 2002: 9.

³¹ Ibid: 10.

³² Ibid: omslag.

³³ Raudvere, 2002: omslag.

2.4 Kristendomen ur ett genusperspektiv

Kristendomen är idag världens största religion, och den tog sin början med Jesus Kristus, Guds son. Jesus moder Maria befruktades av den Helige Ande, och hon var alltså jungfru när Jesus föddes, troligen år 4 f.Kr. När Jesus var i 30-årsåldern döptes han, och därefter började han samla lärjungar, predika och göra underverk. Han umgicks inte bara med en elit, utan tog även till sig fattiga, utstötta och kvinnor. Hans budskap var "du skall älska din nästa som dig själv", och detta budskap blev unikt för kristendomen. Den sista kvällen Jesus var i livet delade han en måltid tillsammans med sina lärjungar. Han berättade då att en av dem skulle förråda honom, vilket också skedde under natten. Jesus visste om att detta skulle ske, men offrade sig ändå för att sona människornas synder. Han dömdes till döden, korsfästes och dog på korset. Jesus begravdes därefter, men tre dagar senare uppstod han, och den första han visade sig för var en kvinna, Maria Magdalena. Jesus stannade på jorden med lärjungarna i 40 dagar innan han togs upp till himlen. Därefter var det lärjungarna som fortsatte predika det kristna budskapet, och kristendomen som religion spreds relativt snabbt över stora delar av världen.

En av de första feministiska rörelser som arbetade med att synliggöra kvinnan i kristendomen leddes av en kvinna vid namn Cady Stanton. Stanton, tillsammans med en grupp amerikanska kvinnor, valde ut de texter som på olika sätt berörde kvinnan i Bibeln, och analyserade dessa texter kritiskt. Resultatet blev *The Woman's Bible* som publicerades år 1898.³⁴ Den här typen av rörelser ökade i antal under 1900-talet, och de arbetade alla för att lyfta fram och synliggöra kvinnan i kristendomen.

Två av de viktigaste kvinnor som lyfts fram som förebilder inom kristendomen är Jungfru Maria och Maria Magdalena. Jungfru Maria var Jesus mor. Hon befruktades som sagt av den Helige Ande, och var, enligt Matteus- och Lukasevangelierna, jungfru när Jesus föddes. Eftersom Gud blev människa i Jesus kallas Maria inte bara *Kristusföderska*, utan även *Guds moder*.³⁵ Inom den katolska och de ortodoxa kyrkorna vördas Maria som ett helgon, och hon tillbes flitigt. Det finns vallfartsorter som är knutna till Jungfru Maria, och hon firas dessutom på särskilda Mariadagar. Med sin syndfrihet är hon en viktig kvinnlig förebild inom kristendomen, och hon har fått både kyrkor och församlingar uppkallade efter sig. Maria Magdalena, eller Maria från Magdala, var en av Jesu främsta kvinnliga lärjungar, och hon var den första människa Jesus visade sig för när han uppstod på påsksöndagen efter att ha korsfäst och begravits. I väst började Maria under 600-talet identifieras med synderskan i Lukasevangeliet 7:37–50, vilket skapade ryktet att hon skulle ha varit prostituerad.³⁶ Idag görs inte längre den identifikationen, och inom den romersk-katolska kyrkan vördas Maria Magdalena som ett helgon. Hon har både kyrkor och församlingar uppkallade efter sig.

Vad gäller värderingen av män respektive kvinnor i Bibeln är det, enligt Sky, tydligt hur fokus ligger på mannen. Till att börja med skapas mannen före kvinnan. Han får äran att namnge allt som Gud ditintills skapat, och först därefter skapas kvinnan. Redan där menar Sky att kvinnan är underordnad mannen.³⁷ I Gamla Testamentet handlar stora delar av texterna om "Gud och han söner".³⁸ Stor fokus ligger på patriarkerna Abraham, Isak och Jakob. Det är Jakobs tolv söner som sedan blir ledare för de tolv stammarna. De döttrar som föds räknas inte. De intar

³⁴ Eriksson, 2004: 16.

³⁵ www.nationalencyklopedin.se. 2010-11-10.

³⁶ www.nationalencyklopedin.se. 2010-11-16.

³⁷ Sky, 2009: 21.

³⁸ *Ibid*: 57.

ingen viktig plats i historien utan är i hög grad osynliggjorda. Så hur går då detta ihop med vad som rent konkret står i Bibeln om mannen och kvinnan?

I Bibeln kan man finna motsägelsefulla passager där vissa ger stöd för att mannen och kvinnan är jämställda medan andra tyder på att de inte är det. I 1 Kor 14:33-35, ett brev från Paulus till församlingen i Korinth, skriver han:

"Liksom överallt i de heligas församlingar ska kvinnorna tala vid sammankomsterna: de har inte lov att tala utan skall underordna sig, som också lagen säger. Om de vill ha reda på något skall de fråga sina män när de har kommit hem, för det passar sig inte för en kvinna att tala vid sammankomsten."³⁹

I ännu ett brev från Paulus, Gal 3:28 kan vi läsa att "Nu är ingen längre jude eller grek, slav eller fri, man eller kvinna. Alla är ni ett i Jesus Kristus."⁴⁰ Även det citat som tidigare tagits upp, från 1 Mos 1:26-27, där både man och kvinna sägs vara Guds avbilder ger stöd åt att mannen och kvinnan är jämställda. Enligt Leonard Swidler, professor i Katolsk tro, sa eller gjorde aldrig Jesus någonting som tyder på att han ansåg kvinnor av naturen lägre stående än män.⁴¹ Jesus hade en mer jämlik syn på könen än de flesta andra på hans tid. Han umgicks till exempel med kvinnor och utstötta, vilket han också kritiserades för. Trots att Jesus hade en jämlik syn på könen säger texterna i Bibeln dock, som sagt ofta någonting annat.

I 1 Mos 3 kan vi läsa om syndafallet där kvinnan är den som lockar mannen till synd. Som Sky skriver läggs skulden främst på kvinnan, men även på mannen för att han låtit sig frestas av kvinnan.⁴² Det är alltså kvinnan som lockar mannen till synd. Historikern Genevieve Lloyd skriver att det, inom den äldre kristendomen, var tydligt att kvinnan representerade *kropp* och *känsla* medan mannen representerade någonting högre, *ande* och *förnuft*. Detta kunde man bland annat läsa i den, under 100-talet verksamme, judiske filosofen Filons texter.⁴³

Lloyd poängterar att kvinnans roll under den tidiga kristna historien och långt fram i tiden var i hemmet, i den privata sfären. Kvinnans uppgift var att föda barn *åt* mannen. Sky bekräftar detta och menar att familjen var idealet inom kristendomen. Anledningen till det var att familjen var en hierarkisk organisation som skapade ordning. Mannen var familjens överhuvud, och synd undveks genom att han kontrollerade den irrationella, instabila kvinnan. Det fanns alltså en maktstruktur som var baserad på åtskillnad av genus, det vill säga socialt konstruerade föreställningar om manligt och kvinnligt.⁴⁴

Under högmedeltiden (slutet av 1100-talet - början av 1300-talet) fick kvinnor större möjligheter att nå religiöst viktiga roller. Allt fler kvinnor helgonförklarades, och antalet nunnor ökade.⁴⁵ Enligt Sky är detta "första gången i kristendomens historia som vi kan identifiera en kvinnorörelse [...] och kan tala om specifikt kvinnligt inflytande på utvecklingen av fromhetslivet".⁴⁶ Fortfarande fanns dock bilden av kvinnan som fresterska kvar, och Sky menar att det också främst var mannens frälsning som stod i centrum. Man separerade nämligen munkar och nunnor av hänsyn till just mannen. Risken fanns annars att munkarna skulle besudlas av nunnorna.⁴⁷ Inom den katolska kyrkan var det inte bara nunnor som hade

³⁹ Bibel 2000: 1404.

⁴⁰ Ibid: 1423.

⁴¹ Swidler, 1979: 76.

⁴² Sky, 2009: 58.

⁴³ Lloyd, 1999: 49ff.

⁴⁴ Lloyd, 2009: 35. Sky, 2009: 63.

⁴⁵ Sky, 2009: 68.

⁴⁶ Ibid: 68.

⁴⁷ Ibid: 69.

hög status, utan även jungfrur värderades högt. När en kvinna valde bort sex avsåg hon sig samtidigt all sin makt, och enligt Sky symboliserade detta en total underkastelse inför Gud.⁴⁸ Kvinnans värde var alltså högst när hon inte utgjorde någon frestelse för mannen, och när hon ägnade sitt liv åt Gud.

Så hur ser då kvinnans roll ut idag? Enligt Sky är det viktigt att komma ihåg att religionen aldrig är isolerad, utan en del av den kultur och det samhälle den ingår i. Olika kristna riktningar är delar i olika kulturer, och de reagerar därför olika på samhällsliga förändringar. Av den anledningen har kyrkorna olika syn på genus- och könsroller, äktenskap, abort, kvinnliga präster etc.⁴⁹ I den romerska kyrkotraditionen har exempelvis kvinnor tillgång till det offentliga rummet, medan så inte är fallet i grekisk tradition. Möjligen beror det på att man tolkat Bibeln på olika sätt och/eller att man har olika syn på kvinnan inom dessa traditioner? Ett annat exempel där de olika kyrkorna skiljer sig åt är synen på kvinnliga präster. Inom den katolska och den ortodoxa kyrkan tillåter man inte kvinnliga präster, vilket man dock gör inom de flesta protestantiska kyrkor. Det är en utveckling som tagit lång tid och fortfarande finns det många motståndare till kvinnliga präster. Det är, som sagt, alltså i kontakt med nya kulturer och när samhället förändras som nya synsätt inom religionen uppkommer. Liksom resten av samhället är religionen inte statisk, och det gäller även könsroller och synen på manligt och kvinnligt.

2.5 Läromedel ur ett genusperspektiv

Ett antal analyser av läromedel ur ett genusperspektiv har genomförts. De flesta rör ämnet historia. En av dessa studier är en C-uppsats av Micael Nilsson. Han har studerat obligatoriska läromedel på A-kursen i historia på Linköpings universitet. Nilsson kommer fram till att ungefär hälften av de tolv läromedel som är obligatoriska på kursen är könsmedvetna medan den andra halvan inte är det. Han studerar också könsfördelningen av författarna till den obligatoriska kurslitteraturen. Av totalt 16 författare är 14 män och endast två kvinnor. Ingen kvinna står som ensam författare till någon av dessa läroböcker. Nilsson drar slutsatsen att genusperspektivet och könsfördelningen i läromedlen skulle kunna vara bättre.⁵⁰

Maria Malmberg och Nina Sonefjord har, i sin C-uppsats, studerat läromedel för gymnasiet och grundskolan senare år, med fokus på hinduism och islam, ur ett genusperspektiv. Eftersom uppsatsen ligger nära mitt eget studieområde har jag både inspirerats av, och kunnat hämta idéer ifrån den. I sin analys har Malmberg och Sonefjord, liksom jag gör, använt sig av genustrappan. De kommer fram till att det finns en stor avsaknad av genusmedvetenheten i läromedlen, och främst i de läromedel som riktar sig till grundskolans senare år. De läromedel som är anpassade för gymnasieskolan har en högre grad av genusmedvetenhet, men når trots det inte upp till den grad som Malmberg och Sonefjord anser önskvärd.

En annan studie som gjorts ur ett genusperspektiv är av Moira von Wright, Filosofie licentiat och universitetsadjunkt i pedagogik. Von Wright har studerat fysikläromedel och bland annat undersökt vem texterna i läromedlen egentligen vänder sig till, det vill säga vem "vi" syftar på. I sin studie kan Von Wright urskilja tre olika förhållningssätt, varav det första är teknocentriskt. "Viet" i dessa texter riktar sig till fysiker, det vill säga de män som besitter

⁴⁸ Sky, 2009: 66f.

⁴⁹ Ibid: 52f.

⁵⁰ Nilsson, 2004: 14ff.

kunskap, och kvinnan exkluderas. I det antropocentriska förhållningssättet står människan i centrum, och här ingår både män och kvinnor i "viet". Även inom det ekocentriska förhållningssättet inkluderas kvinnan då "viet" utgörs av författaren och läsarna.⁵¹

Von Wright refererar till en undersökning av Patricia Murphy som visar att pojkar och flickor väldigt tidigt utvecklar olika sätt att lösa problem på. Flickor tenderar att "ge det sammanhang där en uppgift formuleras större betydelse än pojkar gör."⁵² Flickor abstraherar alltså inte uppgifter från sitt sammanhang. För pojkar å andra sidan, passar i regel uppgifter med isolerat innehåll i relation till sammanhanget, och de skiljer sig därmed från flickorna.⁵³ Von Wright menar att ett läromedel där man tar hänsyn till genusaspekten anpassas till dessa skillnader. Hennes slutsats är att fysikläromedlens texter väldigt sällan är varken genusmedvetna eller genuskänsliga,⁵⁴ och de lär därför knappast leva upp till läroplanens krav på jämställdhet.

Sture Långström och Ulf Viklund har båda arbetat med läromedelsförfattning. De menar att just läroböcker är den absolut vanligaste formen av läromedel i Sverige. Eftersom nästan alla elever måste läsa skolans läroböcker är det den mest spridda litteraturgenren i Sverige. Långström och Viklund menar att läroböckerna ofta styr undervisningen i skolan, och att speciellt osäkra lärare i väldigt hög grad låter dem styra.⁵⁵ De skriver:

"Ett vanligt fel i en del läromedel kan vara att författarna/producenterna medvetet eller omedvetet utgått från ett manligt perspektiv och därför på olika sätt lyft fram mannens värld i läromedlet"⁵⁶

Alla läromedel är alltså inte genusmedvetna, och detta är ett problem när många elever och lärare accepterar läromedlens innehåll som sanning.

År 2005 fick Skolverket i uppdrag av regeringen att granskat läromedel

"med avseende på i vilken omfattning och på vilket sätt de avviker från läroplanens värdegrund. Eventuella uttryck för diskriminering eller andra former av kränkningar på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder."⁵⁷

Granskningen resulterade i en rapport som kom 2006. Det var docenten Britt-Marie Berge och adjunkten Göran Widding som granskade läromedlen ur ett könsperspektiv. Alla religionsläromedel de undersökte hade specifika avsnitt som behandlade kön, men förutom i dessa avsnitt behandlades och följdes kön inte upp. Endast i en bok genomsyrade könsaspekten hela läromedlet, och det var i *Söka Svar*, som även jag analyserar.⁵⁸ Resultatet var alltså relativt blandat.

⁵¹ Von Wright, 1999: 95ff.

⁵² Ibid: 101.

⁵³ Ibid: 101.

⁵⁴ Ibid: 102.

⁵⁵ Långström & Viklund, 2006: 101f, 107.

⁵⁶ Ibid: 111.

⁵⁷ Skolverket, 2006: 6.

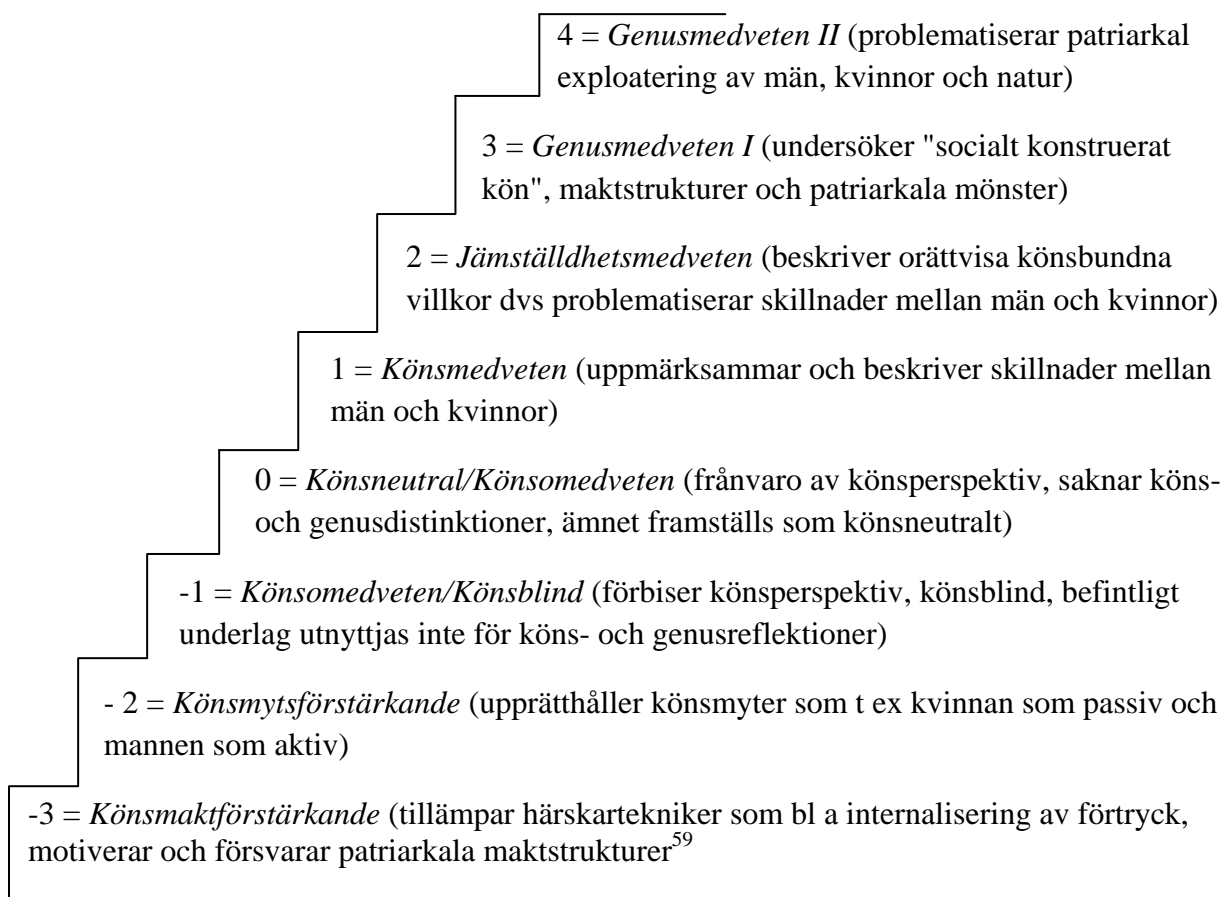
⁵⁸ Ibid: 29f.

3. Metod och tillvägagångssätt

Eftersom min undersökning innefattar en kvalitativ läromedelsstudie är det viktigt att på ett tydligt sätt kunna klassificera och granska genusmedvetenheten i de material som valts ut. För detta har jag valt att använda ett analysinstrument som kallas "genustrappan", och som hjälper mig att klassificera graden av genusmedvetenhet i de material jag undersöker. Modellen har tidigare använts i forskning där man undersökt genusmedvetenhet i olika typer av texter, och eftersom det är en liknande undersökning jag gör så passar modellen bra även för mig.

3.1 Metod

Den metod jag använder mig av för att analysera de läromedel jag valt ut är som sagt genustrappan. Trappan i sin helhet ser ut som följer:

Analysen av de valda studiematerialen sker utifrån genustrappan. Trappan har dock tidigare använts i en kortare version⁶⁰, vilket även jag gör. Anledningen till detta är att vissa av stegen i den ursprungliga trappan innehåller ganska små skillnader, vilka jag varken anser möjliga eller nödvändiga att skilja mellan. De steg som fått smälta samman är först och främst steg 3 och 4, det vill säga *Genusmedveten I* och *Genusmedveten II*. Anledningen till detta är att det är svårt att kunna dra en skarp linje mellan dessa.

⁵⁹ Edwertz & Lundström, 2003: 9.

⁶⁰ Nilsson, 2004. Malmberg & Sonefjord, 2006.

Jag slår även ihop steg 0 och -1, *Könsneutral/Könsomedveten* och *Könsomedveten/Könsblind*. Också här är det svårt att avgöra huruvida det finns underlag som författaren/författarna väljer att inte reflektera över, eller om avsaknaden av genusperspektiv faktiskt sker omedvetet. Den sista sammanslagningen jag gör är av steg -2 och -3, nämligen *Könsmytsförstärkande* och *Könsmaktsförstärkande*. Också dessa steg är svåra att skilja på, och eftersom de båda ligger intill varandra på den "negativa" sidan av stegen fungerar det att slå dem samman. I likhet med Malmberg och Sonefjord, när de skulle undersöka genusperspektiv på läromedel i islam och hinduism, har jag kortat ner genustrappan till en femgradig stege. Den stege jag använder mig av ser därmed ut på det här sättet:

Steg 5: Genusmedveten (texter som framställer kön som en social konstruktion och ifrågasätter patriarkala maktstrukturer)

Steg 4: Jämställdhetsmedveten (texter som problematiserar ojämlika skillnader mellan kvinnor och män)

Steg 3: Könsmedveten (texter som beskriver ojämlika skillnader mellan män och kvinnor, men utan att problematisera dem)

Steg 2: Könsneutral/Könsomedveten (texter som varken beskriver eller problematiserar ojämlika skillnader mellan män och kvinnor, och texter som inte utnyttjar befintligt underlag för köns- och genusreflektioner)

Steg 1: Könsmyts-/Könsmaktsförstärkande (texter som upprätthåller könsmyter som t.ex. mannen som "gudomlig" och kvinnan som syndig eller mannen som aktiv och kvinnan som passiv. Här ingår även texter som motiverar och/eller försvarar patriarkala maktstrukturer.⁶¹)

Om man kopplar samman kraven på jämställdhet i Lpf94 med genustrappan är min tolkning att det krävs att läromedlen som lägst når upp till steg 3 (gärna högre) för att kunna sägas motsvara läroplanens krav. Texten kan givetvis på vissa områden ligga på steg 2, men ska däremot inte vara nere på steg 1.

3.2 Tillvägagångssätt

Den undersökning jag gör innefattar en kvalitativ studie av några av de mest använda läromedlen i religion på gymnasieskolan. Analysen görs utifrån ett genusperspektiv, och inriktas på läromedlens avsnitt som behandlar kristendomen, samt de övningsuppgifter som är kopplade till dessa avsnitt. I analysen av mitt material använder jag mig av genustrappan, en kvalitativ analysmetod som vid ett flertal tillfällen använts för att undersöka genusperspektiv. I studien undersöks och analyseras varje läromedel för sig, men i diskussionen kring i vilken grad de faktiskt är genusmedvetna görs även en komparation mellan dem.

⁶¹ Malmberg & Sonefjord, 2006: 9.

3.3 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

För att uppnå reliabilitet krävs att det resultat som kommer fram i undersökningen är tillförlitligt. Att metoden ger samma resultat vid flera tillfällen gör reliabiliteten hög. Jag har försökt jämföra mitt resultat med tidigare forskning på området (där genustrappan i några fall använts), och att jag kunnat se samma saker som andra forskare stärker undersökningens reliabilitet.

Enligt Stukát innebär validitet att den metod man valt mäter det man faktiskt avser mäta.⁶² För min del är det därför viktigt att titta på faktorer som verkligen indikerar genusmedvetenhet. För att uppnå validitet har jag läst in mig på området och utifrån det jag läst arbetat fram indikatorer på genusmedvetenhet. Jag har även tittat på vad man i tidigare undersökningar använt sig av för indikatorer. Det största problemet med att göra en kvalitativ analys är att den innebär att de texter som undersöks måste tolkas. Esaiasson skriver att "två forskare med olika erfarenheter kan läsa en och samma text på olika sätt."⁶³ Alla människor har olika erfarenheter och olika förförståelse, och det är därför omöjligt att göra en analys som är fri från denna förförståelse. Frågan är därför om det verkligen går att göra en helt objektiv analys? Jag skulle säga att objektivitet är någonting man alltid måste sträva efter, men som i en kvalitativ analys är svårt att uppnå till fullo.

Anledningen till att jag, trots ovan nämnda svårigheter, valt att göra en kvalitativ studie är först och främst att det, när jag ska undersöka graden av genusmedvetenhet i en text, är viktigt att se till textens helhet och komplexitet. Studien kräver öppenhet inför vad resultatet faktiskt kan tänkas bli om jag ska få en bra uppfattning om i vilken grad de texter jag studerar är genusmedvetna. Att exempelvis räkna förekomsten av ett visst ord, det vill säga att studera det mätbara, innebär att man missar de sammanhang i vilka orden förekommer. Enligt Esaiasson är en av fördelarna med kvalitativ analys att man kan komma åt en helhet som är "större än summan av delarna".⁶⁴ När man undersöker en patriarkalt präglad religion ger inte en kvantitativ studie en rättvisande bild av innehållet eller textens budskap, vilket gör att en kvalitativ studie passar bättre. Esaiasson menar också att en kvalitativ analys i regel fungerar bra när man ska klassificera texters innehåll.⁶⁵ Det jag i min undersökning gör är just att använda mig av genustrappan för att kategorisera olika texters grad av genusmedvetenhet, och därför passar återigen en kvalitativ analys bäst för mig.

För min undersökning har jag, som tidigare nämnts, kontaktat 50 skolor runt om i landet för att ta reda på vilket deras huvudläromedel i religionsundervisningen är. Jag är medveten om att antalet analysenheter är begränsat, och att det resultat jag får därför inte kan generaliseras till landet som helhet. Den slutsats jag *kan* dra är dock att de läromedel jag valt ut faktiskt används i undervisning på ett flertal skolor runt om i landet.

⁶² Stukát, 2005: 126.

⁶³ Esaiasson, 2007: 251.

⁶⁴ Esaiasson m.fl, 2007: 237.

⁶⁵ Ibid: 238.

4. Resultat

I den här delen presenterar jag resultaten av den läromedelsanalys som gjorts utifrån genustrappan. Jag presenterar varje bok för sig, i kronologisk ordning. Anledningen till detta är att kapitlets upplägg ska bli mer överskådligt för läsaren, och genom att hålla isär de olika böckernas resultat blir det lättare att få en känsla för hur genusmedvetenheten ser ut i respektive bok. I analysdelen beskriver jag avsnitt för avsnitt i läromedlen, och gör efter varje beskrivning en analys av den del jag beskrivit. Det är inte möjligt att fullt ut osynliggöra mig själv i resultatdelen eftersom jag hela tiden måste tolka det jag läser för att kunna placera in det i genustrappans olika steg.

4.1 Analys av kristendomen i *Söka Svar: religionskunskap, kurs A&B*

Det kapitel som behandlar kristendomen i *Söka Svar* inleds med en bild ur en gudstjänst i en katolsk kyrka i Bombay. Därefter följer avsnitt som i tur och ordning behandlar "Kristendom - försoningens religion", "Jesus", "Världen sedd med kristna ögon", "Gud: Fadern, Sonen och Den Helige Anden", "Vad är en människa?", "Människans livssituation", "En vandring mot målet" och "Frikyrkornas Sverige". Allra sist följer ett antal övningsuppgifter som eleverna ska kunna jobba vidare med.

Försoningens religion

Under det här avsnittet kan man läsa att kristendomen är världens största religion med många olika grenar, varav de tre huvudriktningarna är den katolska kyrkan, de protestantiska kyrkorna och de ortodoxa kyrkorna. Man betonar att det alla kristna har gemensamt är tron på att Gud sände Jesus till jorden för att ta på sig människans synder, att Jesus offrade sig själv för människornas skull, och att det i sin tur ledde till att de kunde försonas med Gud.⁶⁶

Hela beskrivningen av gudstjänsten och inledningsavsnittet beskrivs fullkomligt neutralt ur ett genusperspektiv. Man gör en allmän beskrivning av vad de kristna har gemensamt, och när gudstjänsten beskrivs skiljer man inte på någon punkt på män och kvinnor, utan använder neutrala ord som "folkmassan" och "kören". Texten kan därmed betecknas som könsneutral.

Jesus

Under det här stycket kan man läsa att vi inte vet speciellt mycket om Jesus tidiga liv. Det man vet är att Jesus under sin uppväxt levde med sin familj i ett judiskt samhälle i Nasaret, att han firade de judiska högtiderna med både sin mor och sin far, och att han utbildade sig till snickare. Han döptes i Jordanfloden, och i samband med det kom Guds ande ner över honom, och han förstod att han var Guds utvalde. Den del i Jesus liv som evangelierna berättar om börjar härefter. Jesus samlar lärjungar, undervisar och slutligen döms han till döden, korsfästs och dör under påsken. Han uppstår sedan, vilket i sig bekräftar att han är världens frälsare.⁶⁷ En beskrivning av kristendomens tre huvudriktningar följer härefter. Det berättas att kyrkan stod relativt enad till en början, men att den år 1054 splittrades i en katolsk, västlig kyrka med Påven som överhuvud, och en ortodox, östlig kyrka där patriarken i Konstantinopel hade en viktig roll. Om den katolska kyrkan står det att "Det katolska kyrkorummet innehåller ett skåp där nattvardsbrödet förvaras (ett tabernakel) och en mängd helgonbilder, främst föreställande Jungfru Maria."⁶⁸ Om den ortodoxa kyrkan får vi veta att "Det ortodoxa kyrkorummet

⁶⁶ Eriksson m.fl, 2009: 253ff.

⁶⁷ Ibid: 257.

⁶⁸ Ibid: 259.

innehåller en skiljevägg (en ikonostas) smyckad med religiösa bilder (ikoner) av bland annat Jesus och Jungfru Maria.⁶⁹ Därefter beskrivs protestantismen som en riktning som uppstod med reformationen. Dess ledare var Martin Luther som bland annat ville göra sig av med avlatshandel och lägga större vikt vid predikan än krångliga ritualer.⁷⁰

Liksom det förra stycket är också detta könsneutralt. Det görs ingen skillnad mellan män och kvinnor, och när Jesus uppväxt beskrivs står både hans mor, Maria, och hans jordiske far, Josef, omnämnda. Trots att texten är könsneutral verkar det dock finnas en genusmedvetenhet bakom den. Istället för att lägga all fokus på Jesus, och därmed göra endast mannen gudomlig, lyfter man även fram en viktig kvinnlig förebild, nämligen Jungfru Maria. Därmed ges både manliga och kvinnliga läsare förebilder att se upp till och relatera till.

I följande stycke presenteras fyra viktiga kristna förgrundsgestalter, Augustinus, Thomas av Aquino, Martin Luther och Jean Calvin.⁷¹ Beskrivningen av dessa fyra män görs på ett neutralt sätt, men det faktum att ingen kvinna nämns innebär i sig ett förstärkande av en patriarkal maktstruktur där männen är de som har makten att bestämma vad som är/inte är kristet. Texten i sig varken försvarar eller motiverar patriarkala maktstrukturer, vilket gör att den inte kan betecknas som könsmyts/könsmaktsförstärkande. Författarna hade dock kunnat problematisera det faktum att det i princip endast finns manliga förebilder att lyfta fram, och därigenom hade man uppnått en högre grad av genusmedvetenhet. I det här fallet finns alltså underlag för att diskutera bristen på kvinnliga förebilder. Detta görs dock inte, och texten kategoriseras därmed som könsneutral.

Världens sedd med kristna ögon

I det här stycket får läsaren veta att både kristna och judar tror på skapelseberättelsen, och att de alla anser att skapelsen är någonting gott. De kristna förklarar det som är ont med Djävulen, en ond makt. I texten står det att när Eva och Adam åt av kunskapens frukt så var det ett Djävulens verk, och det som skedde berodde alltså inte på Gud.⁷² Liksom de flesta tidigare stycken framstår texten här som könsneutral. Trots detta kan man ana sig till en bakomliggande jämställdhets- och genusmedvetenhet. Istället för att peka på skillnader uppmärksammar man likheterna mellan kristna och judar, och när syndafallet tas upp ges Adam och Eva båda lika stor skuld. Varken kvinnan eller mannen framstår därmed som mer syndig eller mer gudomlig än den andra parten, utan texten är på den punkten neutral.

Gud: Fadern, Sonen och Den Helige Anden

I det här avsnittet tas först trosbekännelsen upp, och relationen Fader - Son - helig Ande beskrivs. Författarna skriver att Gud ofta kallas "Fader", och att Faderns främsta egenskap är kärlek. De förklarar att Guds kärlek till människorna är som en faders kärlek till sina barn: den dör aldrig, oavsett hur illa människorna handlar. Läsaren får veta att tack vare Adams och Evas agerande i syndafallet förlorade människorna sin goda kontakt med Gud. Gud sände därför Sonen, Jesus, till jorden för att ta på sig människornas synder. Jesus offrade sig för dem så att Gud och människorna skulle kunna försonas. Om den Helige Ande skriver författarna att Anden utgör en helig kraft som verkar genom sakramenten, och då främst nattvarden. Det är dopets vatten och nattvardens bröd och vin som ger människan del av den Helige Ande.⁷³

⁶⁹ Eriksson m. fl, 2009: 259.

⁷⁰ Ibid: 259.

⁷¹ Ibid: 260f.

⁷² Ibid: 262ff.

⁷³ Ibid: 266ff.

Stycket som behandlar treenigheten avslutas med frågan: "Vad säger du om att kalla Gud för Fader? Kan man inte säga Moder som till exempel den svenska Sofiarörelsens kvinnor gör?"⁷⁴

Texten i det här stycket är i stort könsneutral. Det talas om "människor" i allmänhet, och liksom tidigare nämns både Adam och Eva i samband med syndafallet. Genom frågan huruvida Gud kan kallas Moder likväl som Fader uppmanas dock eleverna till egen reflektion istället för att bara acceptera det faktum att Gud normalt framställs som manlig. Dessa frågor i sig leder till en problematisering, och på den punkten når texten därför upp till kategorin jämställdhetsmedveten.

Vad är en människa? och Människans livssituation

I dessa två stycken berättas att människan är unik eftersom Gud gett henne en själ som gör att hon har tillgång till den gudomliga världen. Människan är Guds avbild, och hon har fått en fri vilja som gör att hon kan välja att handla både gott och ont. Enligt de kristna är meningen med livet att lära känna Gud. Eftersom människan är Guds medarbetare har hon ett ansvar att bry sig om och hjälpa andra. Enligt författarna arbetar därför många kristna med att hjälpa människor i nöd. Moder Theresa nämns här som en förebild.⁷⁵

I det här stycket talas det allmänt om människan och hennes roll inom kristendomen. En kvinnlig förebild i form av Moder Theresa lyfts fram, vilket ger de kvinnliga läsarna en viktig förebild att se upp till. Texten i sig är dock könsneutral.

I det följande textavsnittet behandlas några frågor som enligt författarna ställer den kristna människosynen och moralen på sin spets. En av dessa frågor berör kvinnliga präster. Det faktum att kvinnor i Sverige kunnat prästvigas sedan 1950-talet tas upp, men man skriver också att detta inte är någon självklarhet inom alla kyrkor, och att kvinnliga präster endast accepteras inom den protestantiska kyrkan. Även inom protestantismen råder oenighet i frågan, och motståndarna stödjer sitt resonemang på olika citat ur Bibeln. Det berättas även att kvinnliga präster ibland fryses ut av manliga kollegor som vägrar arbeta med dem.⁷⁶ Stycket avslutas med att författarna skriver att "Detta är ett tydligt tecken på hur den manliga dominansen inom kristendomen fortfarande är stark och livskraftig."⁷⁷

I det här stycket beskrivs en ojämlig situation mellan män och kvinnor. Man konstaterar att den manliga dominansen inom kristendomen är stark, men diskuterar inte detta vidare. Hade det gjorts hade texten kunnat fungera kategoriseras som jämställdhetsmedveten eller till och med genusmedveten. Nu når den dock inte högre än till steg 3, könsmedveten.

En vandring mot målet

Författarna menar att målet för de kristna är att återskapa en bra relation till Gud. Att som kristen nå frälsning innebär att man frigör sig från det som är ont i livet, det vill säga det som får människan att lida. För att komma nära Gud kan man som kristen till exempel be böner eller fira gudstjänst i kyrkan. För många är nattvarden en höjdpunkt i gudstjänstfirandet, och nattvarden ses ofta som det viktigaste sakramentet. Författarna nämner slutligen några viktiga böner och menar att "Ave Maria", en bön till Jesus moder, är speciellt viktig för katoliker.⁷⁸

I det här stycket talas generellt om kristna. De distinktioner som görs är inte mellan könen, utan mellan olika kyrkor som den katolska, ortodoxa och protestantiska kyrkan. Texten i sig

⁷⁴ Eriksson, 2009: 267.

⁷⁵ Ibid: 270ff.

⁷⁶ Ibid: 276ff.

⁷⁷ Ibid: 278.

⁷⁸ Ibid: 279ff.

är könsneutral, men som flera gånger tidigare kan man ana sig till en genusmedvetenhet bakom texten just genom att man inte skiljer på könen. Precis som tidigare lyfter man även här fram kvinnliga förebilder när det är möjligt.

Frikyrkornas Sverige

Under den här rubriken berättas om de många olika frikyrkor som bildats och fått fäste i Sverige. Några av de frikyrkor som nämns är Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, Svenska Missionsförbundet, Metodistkyrkan, Frälsningsarmén, Svenska Baptistsamfundet och Pingströrelsen.⁷⁹ I endast ett fall, rörande Frälsningsarmén, presenteras den person som infört rörelsen i Sverige, en kvinna vid namn Hanna Oucherlony. Som tidigare kan man alltså, trots att texten i sig kategoriseras som könsneutral, ana sig till en genusmedvetenhet hos författarna. Detta blir tydligt när de vid ett flertal tillfällen lyfter fram kvinnor som fått stor betydelse inom kristendomen.

I följande avsnitt lyfts citat ur Bergspredikan fram för att klargöra hur Jesus skärper lagen från Gamla Testamentet. Ett av de citat som lyfts fram kommer från Matt 5:38-39 och lyder: "Ni har hört att det blev sagt: Öga för öga och tand för tand. Men jag säger er: väj er inte mot det onda. Nej, om någon slår dig på högra kinden, så vänd också den andra mot honom."⁸⁰

I det här stycket beskrivs som sagt hur Jesus skärper lagen. I det citat som lyfts fram står det att om man blir slagen på den ena kinden ska man också vända den andra mot *honom* (den som slagit). Därigenom blir det tydligt att det är män som antas slåss, vilket i sig ger en stereotyp bild av mannen som benägen att ta till våld vid konflikter. Kvinnan ställs utanför och osynliggörs här. För läromedelsförfattarna skulle det här bibelcitatet kunna fungera som underlag för reflektion, och man hade då kunnat uppnå en genus- eller jämställdhetsmedveten nivå på texten. Istället framstår den bild av mannen som presenteras i citatet som normal, och texten ligger, enligt min tolkning, någonstans mellan kategorierna könsneutral och könsmytsförstärkande.

Övningsuppgifter

Avsnittet om kristendomen avslutas med ett antal övningsuppgifter som eleverna ska arbeta vidare med. Först ställs tretton ganska allmänna frågor som till exempel vad som menas med treenigheten och hur de kristna ser på vad som händer efter döden. Därefter följer fyra frågor som kräver lite mer reflektion. En av dessa frågor lyder: "Vilken synd begår Adam och Eva och vilken roll spelar ormen i händelseförloppet?"⁸¹ I dessa frågor förekommer ingen åtskillnad av könen eller problematisering av kvinnans roll inom kristendomen. Ordet "vilken" i frågan om syndafallet antyder att Adam och Eva begått samma synd, och återigen görs ingen skillnad mellan man och kvinna. Frågorna kan därmed betecknas som könsneutrala.

Den sista delen övningsuppgifter består av ett antal texter som eleverna ska läsa. De ska sedan fundera över vad texterna handlar om, vem de vänder sig till, vilket syfte de har och hur de kan tolkas. En av dessa texter behandlar vördandet av Jungfru Maria. I texten kan man läsa att hon hedras med särskild vördnad under titeln Guds moder. Det står också att Mariakulten är skild från tillbedjan av Gud, Jesus och den Helige Ande, och att kyrkan accepterar vördandet

⁷⁹ Eriksson m.fl, 2009: 283ff.

⁸⁰ Ibid: 287.

⁸¹ Ibid: 291ff.

av Maria så länge det sker "inom gränsen för en sund ortodox lära".⁸² Kyrkan anser att när Modern hedras så innebär det i sin tur att Sonen älskas och äras.⁸³

I det här stycket lyfts Maria fram som en viktig kristen förebild, och man poängterar att vördandet av henne i sig leder till ett vördande av Jesus. Indirekt antyds därmed att Maria, av kyrkan, inte anses lika viktig som Jesus. Eleverna uppmanas nu fundera över och tolka texten. Texten i sig beskriver alltså ett fall där en man, Jesus, överordnas en kvinna, Maria. Texten problematiserar inte fallet, men frågorna som ställs kan ändå leda elevernas diskussion mot en problematisering av kvinnans roll. Tack vare de frågor som styr diskussionen kan därför texten betecknas som jämställdhetsmedveten.

Resultat

Söka Svar är ett läromedel som, i kapitlet som behandlar kristendomen, till allra största delen består av text som kan betecknas som könsneutral. Det är tydligt att en strävan efter just neutralitet finns då någon direkt åtskillnad mellan män och kvinnor inte görs. Texten når vid endast två tillfällen upp till kategorin "jämställdhetsmedveten", men fungerar å andra sidan inte heller i något fall tydligt könsmyts/könsmaktsförstärkande.

4.2 Analys av kristendomen i *Religionskunskap för gymnasiet, kurs A*

Kapitlet om kristendomen är upplagt så att det introduceras med en inblick i en gudstjänst i en grekisk kyrka. Därefter följer fyra separata avsnitt som i tur och ordning behandlar "kristendomens uppkomst", "den kristna tron", "kristendomen idag" och "problem inför framtiden".

I inledningsavsnittet om kristendomen beskrivs alltså en gudstjänst i en grekisk kyrka. Läsaren får veta vad som händer under gudstjänsten, och här följer dessutom en liten jämförelse med en typisk gudstjänst i en svensk kyrka. När ikonostasen beskrivs kan vi läsa att den är täckt av ikoner, det vill säga "bilder av Jesus, Maria och andra helgon."⁸⁴ Avsnittet är helt könsneutralt då man varken går in specifikt på manligt eller kvinnligt, och har dessutom fått med en beskrivning av ikonostasen innehållande bilder av både män och kvinnor.

Kristendomens uppkomst

I det första avsnittet berättas om Johannes döparen och hans budskap att Gud ska ingripa och ställa allt tillrätta. Vi får också veta att Jesus var en av de människor som kom för att lyssna på Johannes. I nästa stycke berättas om hur Jesus, under sin verksamhet skärper den gamla lagens krav. Det citat som lyfts fram för att belysa detta kommer från Bergspredikan och lyder: "Ni har hört att det blev sagt: Du skall inte bryta ett äktenskap. Men jag säger er: den som ser på en kvinna med åtrå har redan i sitt hjärta brutit hennes äktenskap."⁸⁵ Vi kan även läsa att Jesus "beskrev [...] Gud som en kärleksfull Fader."⁸⁶

Det ovan beskrivna avsnittet inleds på ett könsneutralt sätt, men i det citat som författaren valt att lyfta fram är det tydligt att det är män, och inte kvinnor, som Jesus riktar sig till. Det finns andra citat ur Bergspredikan som är könsneutrala och som hade kunnat användas, men

⁸² Eriksson m.fl, 2009: 291ff.

⁸³ Ibid: 291ff.

⁸⁴ Alm, 2009: 63.

⁸⁵ Ibid: 65.

⁸⁶ Ibid: 65.

författaren har valt ett citat som antyder att det är mannen som, genom sitt agerande, har makt att bryta en kvinnas äktenskap. Frågan är vad kvinnan har för möjlighet att påverka? Att sedan Gud kallas "Fader" trots att det finns neutrala alternativ som kunnat användas, gör att författaren för vidare och förstärker bilden av att den kristna guden är manlig. Detta i sin tur kan leda till uppfattningen att män är mer gudomliga än kvinnor.

Underlaget i stycket skulle med fördel kunna användas för köns- och genusreflektioner, någonting som inte görs. Eftersom mannen framställs som aktiv och kvinnan som passiv, samt att Gud framställs som en man, måste stycket kategoriseras som könsmytsförstärkande.

Avsnittet "kristendomens uppkomst" fortsätter med att Jesus i handling visar vad han menar med sitt budskap om att skärpa lagens krav. En av hans poänger var att Gud älskar alla, och för att visa det umgicks han "med människor som andra avskydde, till exempel judar som samarbetade med den hatade ockupationsmakten."⁸⁷ Det framgår att både män och kvinnor följde Jesus, men att den främsta kärnan bestod av tolv män. Dessa deltog också i den sista måltiden innan Jesus korsfästes, dog och uppstod. Vi kan sedan läsa att tre kvinnor, på söndagsmorgonen efter Jesu begravning, begav sig till graven som visade sig vara tom. I boken står det att "samma dag och några dagar efteråt visade sig Jesus för flera människor som följt honom."⁸⁸ Efter att Jesus lämnat jorden fortsatte de som trodde på hans uppståndelse att träffas för att äta bröd och dricka vin till hans minne, och detta är ursprunget till vad vi idag kallar nattvarden. Avsnittet avslutas med en presentation av nya testamentets texter.⁸⁹

Vad som kan konstateras när man läser det här avsnittet är att det framställs fullkomligt könsneutralt. Inga ojämlika skillnader mellan män och kvinnor beskrivs eller reflekteras över. Vi får som sagt veta att Jesus umgicks med folk som andra avskydde. I samband med detta hade man även kunnat nämna att han umgicks med människor som många ansåg att han inte borde ha kontakt med, till exempel kvinnor och utstötta. Genom att ta upp det hade man kunnat förstärka bilden av att Jesus hade en mer jämlik syn på män och kvinnor än de flesta andra på den här tiden.

I stycket som behandlar Jesus uppståndelse står det, som sagt, att Jesus visade sig för flera människor som följt honom. Det var dock Maria Magdalena han visade sig för allra först. Genom att nämna det hade man kunnat lyfta fram och synliggöra en viktig kvinnlig förebild inom kristendomen, någonting som författaren väljer att inte göra.

Den kristna tron

Avsnittet som behandlar den kristna tron inleds med den Nicenska trosbekännelsen. Därefter förklaras viktiga delar ur bekännelsen. Om "Skaparen" skriver författaren att "Precis som judarna är de kristna *monoteister*: De tror på en enda Gud. Han är allsmäktig och allvetande och har skapat allt som finns."⁹⁰ Efter denna förklaring kommer en underrubrik som lyder "Den kärleksfulle Fadern",⁹¹ under vilken det förklaras att människan är det finaste Gud skapat. Här lyfts även ett citat från Nya Testamentet fram där det står att "Gud är kärlek".⁹² Efter detta beskrivs syndafallet och hur människan vänder sig bort från Gud.

Det här stycket kan lätt upplevas som smått motsägelsefullt. Först och främst omnämns den kristna Guden som "han" och "Fader", vilket i sig gör Gud till en manlig könsvarelse. Denna textsnuttt får därför karaktäriseras som könsmytsförstärkande. Lite längre fram används ett

⁸⁷ Alm, 2009: 65.

⁸⁸ Ibid: 66.

⁸⁹ Ibid: 66ff.

⁹⁰ Ibid: 69.

⁹¹ Ibid: 69.

⁹² Ibid: 69.

könsneutralt begrepp om Gud, nämligen "kärlek". På det här viset sker omnämningen av Gud på ett könsneutralt sätt, vilket, när man som i Lpf94 ställer krav på jämlikhet i läromedlen, får betraktas som någonting positivt. När syndafallet beskrivs är det vanligt att Eva i första hand ges skulden, men här använder man istället det neutrala ordet "människa". Sett ur ett jämställdhetsperspektiv gör detta texten könsneutral i positiv bemärkelse.

Avsnittet om "den kristna tron" fortsätter med trosbekännelsen. Här efter berättas om Jesus och Guds relation, och läsaren får veta att Jesus är Gud själv i mänsklig gestalt,⁹³ vilket gör Jesus både till sann Gud och sann människa. Läsaren får veta att Jesus tog på sig människornas synder och offrade sig själv för att de skulle kunna försonas med Gud. Även treenighetsläran förklaras, och då som att Fadern, Sonen och den Helige Ande inte är tre olika Gudar, utan Guds tre olika uppenbarelseformer.

Det material som här hade kunnat nyttjas för könsreflektioner är innehållet i själva trosbekännelsen. I den framställs Gud som manlig, och här finns alltså underlag för köns- och genusreflektioner som inte utnyttjas. När det inte görs förs bilden av en manlig Gud vidare, och texten kategoriseras därför som könsmytstärkande.

Kristendomen idag

I det här avsnittet får vi veta att kyrkan är splittrad och att det idag finns tre olika huvudriktningar, den romersk-katolska kyrkan, de ortodoxa kyrkorna och de protestantiska kyrkorna. Påven fungerar som överhuvud i den romersk-katolska kyrkan, och en splittring som resulterade i en ortodox riktning skedde år 1054, bland annat eftersom man inte accepterade Påven som överhuvud. Grunden till de protestantiska kyrkorna ligger i reformationen, vars ledare var Martin Luther och Jean Calvin. De ville återgå till vad de ansåg var den ursprungliga kristna tron. Det berättas också att endast män kan bli präster inom den romersk-katolska och de ortodoxa kyrkorna. För kvinnor finns möjligheten att bli nunna.

De stycken som handlar om den romersk-katolska och de ortodoxa kyrkorna klargör att kvinnor inte får lov att bli präster. Här beskrivs således ojämlika skillnader mellan män och kvinnor, vilket gör att dessa stycken kan kategoriseras som könsmedvetna. I avsnittet som behandlar de protestantiska riktningarna står det ingenting om att kvinnan faktiskt får lov att bli präst, trots att det hade kunnat bidra till att lyfta fram henne och synliggöra en viktig position som hon faktiskt har tillgång till. I detta avsnitt kan därför texten inte betecknas som mer än könsneutral.

Problem inför framtiden

I bokens sista avsnittet om kristendomen nämns att samhällets förändring gjort att de kristna tvingats fundera över hur man ska tolka Bibeln. Tre olika synsätt beskrivs, och dessa är att man antingen menar att Bibeln är Guds ord, att Bibeln innehåller Guds ord eller att man ser Bibeln som bestående av ett antal berättelser utan någon verklighetsanknytning.⁹⁴ I den här texten talas inte specifikt om män eller kvinnor, utan det ord som används är "människa". Texten i stycket är därmed könsneutral.

Ett stycke under rubriken "problem inför framtiden" ägnas åt kristendomen och kvinnan. Författaren skriver att det i polyteistiska religioner ofta finns både gudar och gudinnor. Gudinnorna fungerar som förebilder för kvinnor och ger dem högre status. Det finns även riter som bara kvinnor får delta i, och prästinnor är någonting som anses helt normalt. En jämförelse med de religioner som har sina rötter i Gamla testamentet görs, och läsaren får veta

⁹³ Alm, 2009: 70f.

⁹⁴ Ibid: 75ff.

att kvinnan i dessa religioner inte har samma anknytning till det gudomliga som kvinnan i polyteistiska religioner. Syndafallet tas upp som ett exempel där Eva ofta ges skulden som en följd av hennes tanklöshet, och Alm skriver att "Det är denna negativa kvinnobild som dominerar i Gamla Testamentet."⁹⁵ Han menar dock att Jesus hade en annan syn på kvinnan. Jesus hade kvinnliga anhängare och det var först kvinnor som fick kännedom om att han hade uppstått. Alm skriver sedan att kyrkan trots detta alltid haft en gammaltestamentlig syn på kvinnan, och att hon hamnat i skuggan både i religionen och i samhällslivet. Mariakulten nämns också, men författaren menar att "Maria framstår inte som en självständig, jämställd kvinna. Hon är snarare en förebild för kvinnans traditionellt passiva roll i ett mansdominerat samhälle."⁹⁶

Alm tar även upp det faktum att bara några få protestantiska kyrkor tillåter kvinnliga präster, och att det ändå är många manliga präster som vägrar arbeta med dessa kvinnor. Han hämtar därefter ett citat från 1 Kor 14:33-34 som säger att "liksom överallt i de heligas församlingar skall kvinnorna tåga vid sammankomsterna: de har inte lov att tala utan skall underordna sig."⁹⁷ Han ställer därefter frågan om det verkligen är rimligt att en ordningsregel från 50-talet e.Kr. ska gälla i all framtid? På frågan presenterar han två olika svar utifrån olika kristna synvinklar. Den första innebär att regeln ska gälla för att Bibeln alltid har rätt. Den andra säger att Bibeln speglar dåtidens kultur, och därför inte kan vara gällande idag.⁹⁸

I vissa delar av avsnittet om kvinnan förekommer endast beskrivningar av ojämlika skillnader mellan kvinnor och män som inte ifrågasätts. Texten i dessa delar når upp till kategorin könsmedveten. Författaren vänder och vrider på diskussionen kring hurvida man ska acceptera kvinnliga präster eller inte, genom att rikta sig till läsaren med frågan om man verkligen ska låta en 1950 år gammal regel styra än idag. Han presenterar även två olika svar på frågan, och uppmanar eleverna till reflektion. Han problematiserar därmed en ojämlik situation och texten kan därför kategoriseras som jämställdhetsmedveten.

På många ställen i avsnittet om kvinnan kan man ana sig till ett ifrågasättande av de patriarkala maktstrukturerna via de negativt värderande ord författaren använder. Om kvinnans situation beskriver han henne som "passiv i ett mansdominerat samhälle". Han kallar även samhälls- och familjesynen i Bibeln för "mansinriktad". Kravet på en genusmedveten text är att patriarkala maktstrukturer *tydligt* ifrågasätts, och riktigt så långt når, enligt min tolkning, inte texten. Det framgår som sagt vad författaren anser men han ifrågasätter inte dessa strukturer på ett tydligt sätt, utan istället via negativt värderande ord. Det hade alltså varit möjligt att, i högre grad än vad som görs, utnyttja underlaget för att problematisera och ifrågasätta ojämlika skillnader mellan kvinnor och män.

I det allra sista stycket under rubriken "problem inför framtiden" lyfter Alm, på ett könsneutralt sätt, fram den kris som kristendomen genomgått under 1900-talet. Han menar att detta har lett till mer samarbeten mellan kyrkorna och en betoning av vad man faktiskt har gemensamt.⁹⁹

Kapitlet om kristendomen avslutas med ett antal diskussionsfrågor. En av dessa frågor är "Vad bör Svenska kyrkan göra med manliga präster som vägrar samarbeta med kvinnliga kollegor? Bör man respektera deras inställning eller inte? Förklara din åsikt!"¹⁰⁰ Även om Alm tidigare tagit upp det faktum att vissa manliga präster inte vill arbeta med sina kvinnliga

⁹⁵ Alm, 2009: 77.

⁹⁶ Ibid: 77.

⁹⁷ Ibid: 79.

⁹⁸ Ibid: 79.

⁹⁹ Ibid: 79.

¹⁰⁰ Ibid: 80.

kollegor baserat på en regel från 50 e.Kr, upplever jag området, tack vare det sätt som diskussionsfrågan ställs på, rätt ytligt behandlat. Alm uppmanar med sin fråga eleverna att reflektera vidare över problemet, men genom att skriva att manliga präster *väger* samarbeta med kvinnliga kollegor antyder han sin egen ståndpunkt. Detta värderande ord fungerar också ledande för eleverna i diskussionen, eftersom den antyder vad ett "korrekt svar" på frågan är. Den ger därför inte utrymme för någon verklig diskussion. Vad gäller just den här frågan ligger den därför någonstans mellan könsmedveten och jämställdhetsmedveten. Övriga frågor i stycket berör dock helt andra aspekter av kristendomen och är könsneutrala.

Resultat

Vad jag kan konstatera efter att ha analyserat boken *Religionskunskap för gymnasiet*, är att graden av genusmedvetenhet varierar ganska kraftigt. I stora delar av kapitlet som behandlar kristendomen är texten könsneutral. I de delar som specifikt behandlar kvinnan når den upp till kategorin jämställdhetsmedveten, medan andra delar rent av fungerar könsmytsförstärkande.

4.3 Analys av kristendomen i *Religion och sånt, Religionskunskap kurs A*

Kapitlet som behandlar kristendomen inleds med att författaren förklarar att Gud är kärlek, och att denna kärlek visade sig i Jesus, Guds son. Efter denna introduktion delas kapitlet in i åtta separata avsnitt.¹⁰¹ Dessa behandlar "Jesus - Guds son", "Jesu budskap - ett hot", "Jesu liknelser", "Jesu budskap blir kristendom", "Olika kristna riktningar idag", "Många kvinnor är främmande för Bibelns Gud", "Undersök och fundera vidare" och "Etiskt arbete".

Jesus - Guds son

I det här avsnittet berättas att den kunskap vi har om Jesus till största delen kommer från evangelierna. De handlar främst om den senare delen av Jesus liv när han var verksam. Han talade då mycket om Gud och Guds rike. Han kallade Gud för "Fadern" och såg sig själv som människans länk till Gud. Under den sista veckan av Jesus liv samlade han sina lärjungar och delade en måltid tillsammans med dem. Morgonen därpå greps han, dömdes till döden för hädelse och korsfästes sedan på Golgata. Han begravdes under kvällen, och när några kvinnor senare kom till graven var kroppen borta. Jesus hade uppstått! Han visade sig sedan för sina lärjungar och vänner.¹⁰²

I det här avsnittet är större delen av texten könsneutral. Att fokus ligger på en man är naturligt med tanke på att det är Jesus liv som behandlas. Inga kvinnliga förebilder lyfts dock fram, och Jesus moder, Maria, nämns inte. Vi får veta att Jesus brukade kalla Gud "Fadern". Gud framställs alltså som manlig. Detta är någonting som inte ifrågasätts, och följderna blir därför att män framstår som mer gudomliga än kvinnor. Här finns underlag för reflektion och problematisering som inte utnyttjas, och texten måste därför kategoriseras som könsmytsförstärkande.

Jesu budskap - ett hot?

I den här delen berättas att Jesus budskap på den tiden var radikalt eftersom det inte, som brukligt, satte rika främst, utan fattiga och utstötta. En del av Jesus verksamhet gick ut på att förlåta synder. Enligt prästerna var detta hans allra största synd eftersom bara Gud ansågs kunna förlåta synder. Ring skriver att människan är Guds avbild, att hon har en egen vilja och

¹⁰¹ Ring, 2008: 53.

¹⁰² Ibid: 54ff.

därför måste ta ansvar för sitt eget liv. Enligt Jesus är ingen människa fullkomlig, och vi kan inte alltid göra gott, även om vi vill det. Detta gäller alla människor, oavsett vilka vi är, och det gör oss jämlika. Problemen uppstår när vi tror oss vara perfekta. Man lyfter här fram ett exempel ur Nya Testamentet. Exemplet handlar om en kvinna som varit otrogen och därför ska stenas till döds. Jesus säger då till de människor som samlats att den som själv är fri från synd ska kasta den första stenen. Det hela slutar med att ingen kastar någon sten eftersom alla inser att inte de heller är syndfria. Avsnittet avslutas med att synd förklaras vara när man som människa inte har för avsikt att göra gott. För syndfrihet är alltså en god avsikt avgörande.¹⁰³

Texten i det här stycket betecknar jag som könsneutral. I exemplet där en syndare ska stenas är visserligen syndaren en kvinna. Poängen är dock att *ingen* kan kasta någon första sten eftersom ingen annan heller är helt syndfri. Ett exempel på neutralitet kan vi finna då det står att vi människor inte alltid kan göra gott och att det gör oss alla jämlikar. Man skiljer inte på till exempel kön, hudfärg eller social ställning, utan poängterar att detta gäller alla.

Jesu liknelser

Enligt Ring talade Jesus mycket i liknelser, och då till exempel i berättelsen om "Den barmhärtige samariern". Samarier sågs som svikare och avhoppare från den rätta tron, och de flesta ville därför inte umgås med dem. Berättelsen om Den barmhärtige samariern aktualiserar frågor som vem "din nästa" egentligen är, och om det skulle kunna vara en människan du föraktar. Stycket avslutas med en uppgift som kan relateras till det faktum att Jesus sa att människan ska "älska din nästa som dig själv." Eleverna ska då fundera över: "vem är min medmänniska? Mina släktingar? Mina landsmän? Alla människor?"¹⁰⁴

Stycket fortsätter med att författaren berättar om apostlarna och de första församlingarna. Jesus hade 12 apostlar/lärjungar. Dessa apostlar följde med Jesus under hans verksamhet, och efter hans död predikade de om honom. 50 dagar efter Jesus uppståndelse, vid Pingst, bildades den första kristna församlingen.¹⁰⁵

En person som i väldigt hög grad bidrog till att kristendomen blev en världsreligion var Paulus. Under hela sitt liv spred han budskapet om Jesus Kristus. Han reste runt kring Medelhavet och berättade för människor att Jesus var den utlovade Messias. De som trodde honom bildade kristna församlingar, och Paulus höll sedan kontakt med dem via brev. Vissa av dessa brev kom senare att ingå i Bibeln i Nya Testamentet.¹⁰⁶

I avsnittet "Jesu liknelser" kan texten kategoriseras som könsneutral. Jag upplever inte att här finns någon bakomliggande genusmedvetenhet då några kvinnor varken nämns eller lyfts fram. Möjligheten att berätta att inte bara män, utan även kvinnor, följde med Jesus under hans verksamma liv finns, men utnyttjas inte. Istället ligger fokus på den innersta kretsen, det vill säga Jesus tolv lärjungar, och intrycket blir lätt att bara män följde Jesus, någonting som inte stämmer.

Jesu budskap blir kristendom

Här berättas att de kristna var förföljda under kristendomens första tid. Anledningen var att de inte ville tillbe kejsaren i Rom. Under 300-talet blev en man vid namn Konstantin Kejsare. Han gjorde det tillåtet att vara kristen och situationen för de kristna förbättrades därmed. Kristendomen blev statsreligion i det Romerska riket, och det blev nu viktigt att definiera den "sanna", kristna tron. Biskopar och präster samlades och enades i frågan, och resultatet blev trosbekännelsen. Ring skriver att de kristna anser att Gud är kärleken, och att Gud skapade

¹⁰³ Ring, 2008: 59f.

¹⁰⁴ Ibid: 61.

¹⁰⁵ Ibid: 62.

¹⁰⁶ Ibid: 62f.

människan och världen av kärlek. Gud har tre uppenbarelseformer: Fadern, Sonen, och den Helige Ande. Dessa tre uppenbarelseformer kallas treenigheten. Författaren förklarar att Gud är Fadern och att Jesus är Guds son. Sonen är den som lär människorna vem Gud är och vad kärlek är. Den Helige Ande är en helig kraft som ger människan nya livskvaliteter.¹⁰⁷ Avsnittet fortsätter med att behandla frågan om varför Jesus var tvungen att dö. Författaren skriver att sedan Adams och Evas agerade i syndafallet var människans förhållande till Gud förstört. Jesus död var nödvändig eftersom den ledde till att Gud och människorna kunde försonas och återigen få ett bra förhållande.¹⁰⁸

I ovan beskrivna stycke nämns som sagt treenigheten och Gud beskrivs då som "Fadern". Man problematiserar eller ifrågasätter inte på något sätt det faktum att Gud framställs som en manlig könsvarelse, och det gör att män framstår som mer gudomliga än kvinnor. Bortsett från i det här specifika fallet är texten könsneutral, men på den här punkten kategoriseras den som könsmytsförstärkande.

Olika kristna riktningar idag

Under den här rubriken får läsaren veta att kristendomen idag är uppdelad i tre stora riktningar. 55% av de kristna är katoliker, 20% är protestanter, 10% är ortodoxa och övriga 15% tillhör andra, mindre riktningar.

I det här avsnittet behandlas först den katolska kyrkan. Läsaren får veta att dess centrum finns i Rom. Påven är den högste ledaren och fungerar som Kristi ställföreträdare på jorden. Den katolska kyrkan har sju sakrament. Ett av dem, nattvarden, symboliserar Jesus sista måltid med lärjungarna och är det viktigaste sakramentet. Genom nattvarden blir de troende ett med Jesus. Ett annat sakrament är äktenskapet. För katoliker gäller äktenskapet fram till döden och är alltså livslångt. Skilsmässa är otänkbart utom i extrema fall, till exempel om mannen skulle visa sig vara impotent. Ännu ett sakrament som nämns är prästvigningen. Inom den katolska kyrkan är det bara män som får bli präster, och som präst måste man leva i celibat.¹⁰⁹

Avsnittet om den katolska kyrkan fortsätter med en beskrivning av livet inom klosterväsendet. Under 300-talet började människor dra sig undan andra för att utöva sin tro. Det bildades grupper av människor som levde i kyskhet, lydnad och fattigdom i munk- och nunneordnar. Dessa människor ägnade sitt liv åt att studera, be och att hänge sig åt Gud. I klostren har kvinnor, enligt författaren, alltid kunnat studera. Eftersom de inte fick studera på universiteten betydde klosterväsendet mycket för kvinnors utbildning.¹¹⁰

I presentationen av den katolska kyrkan nämns att kvinnor inte får lov att bli präster. Detta varken diskuterar eller problematiserar man dock. När äktenskapet diskuteras kan man dock läsa att skilsmässa är accepterat i vissa fall. Det exempel som tas upp utgörs av en man som är impotent. Sett ur ett genusperspektiv, och med tanke på att mannen alltid utgjort normen inom kristendomen, är det positivt att det är en mans problem, inte en kvinnas, som lyfts fram som skäl för skilsmässa.

I det här stycket nämns som sagt även både munk- och nunneordnar, och en viktig skillnad i mäns och kvinnors möjligheter att kunna utbilda sig tas upp. Det faktum att kvinnor väldigt länge varit utestängda från universiteten utnyttjas dock inte för vidare reflektioner. Ojämliga skillnader mellan män och kvinnor beskrivs alltså i samband med presentationen av den katolska kyrkan, men problematiseras inte. Texten betecknas därför som könsmedveten.

¹⁰⁷ Ring, 2008: 64f.

¹⁰⁸ Ibid: 65.

¹⁰⁹ Ibid: 67f.

¹¹⁰ Ibid: 70f.

Avsnittet om den katolska kyrkan fortsätter med att behandla helgon. Läsaren får veta att det finns helgonbilder och statyer i varje katolsk kyrka, och att Jungfru Maria är det viktigaste helgonet. Under historien har människor ibland varit rädda för Jesus eftersom det var sagt att han en gång skulle återvända till jorden för att döma levande och döda, och därmed bestämma vilka människor som skulle komma till himlen.

Maria var då en trygg modersgestalt som folk kunde vända sig till. Författaren skriver att det är Påven som bestämmer vem som ska helgonförklaras. Man lyfter fram Den heliga Birgitta, en svensk kvinna som levde under 1300-talet, som ett av de stora katolska helgonen. Hon fick under sitt liv uppenbarelser från Gud och Maria, och hon engagerade sig i kyrkan. Hon ville grunda en orden för nunnor, vilket också skedde efter hennes död. Den heliga Birgitta helgonförklarades år 1999.¹¹¹

I det stycke som behandlar helgon har texten två olika sidor. Å ena sidan beskrivs en väldigt stereotyp uppfattning av män och kvinnor som var vanlig bland folk, och som kan skapa fördomar om manligt och kvinnligt hos läsaren. En man, Jesus, har makt att besluta vem som kommer till himlen, medan en kvinna, Maria, uppfattas som en trygg moder. Att folk uppfattade Jesus och Maria på det här sättet problematiseras eller diskuteras inte vidare, vilket gör att texten på den här punkten fungerar könsmytsförstärkande.

Å andra sidan lyfter man fram och poängterar vikten av två kvinnliga helgon/ förebilder inom den katolska kyrkan. Man visar därigenom att inte bara män, utan även kvinnor har viktiga roller, och man presenterar också förebilder som kvinnliga läsare kan relatera till. Detta skapar möjligheter till identifikation och förståelse av kvinnan och hennes roll inom den katolska kyrkan och kristendomen. Eftersom inga ojämlika skillnader mellan män och kvinnor beskrivs eller problematiseras måste den här delen av texten dock kategoriseras som könsneutral utifrån genustrappan. Trots detta upplever jag ändå att det finns en bakomliggande genusmedvetenhet som i det här fallet lett till att man valt ut och lyft fram just kvinnliga förebilder.

Avsnittet "olika kristna riktningar idag" fortsätter med en beskrivning av de ortodoxa kyrkorna. De kristna som inte ville stå under Roms makt bröt sig loss och bildade egna kyrkor. Den ortodoxa kyrkan har liksom den katolska sju sakrament som kallas mysterier. Man tillåter inte kvinnliga präster, men en skillnad jämfört med den katolska kyrkan är att man anser att prästen ska vara gift. Längst fram i en ortodox kyrka finns en vägg full med ikoner som kallas ikonostas. Under gudstjänsterna står folk upp. Ibland separeras män och kvinnor enligt gammal tradition, och då står männen till vänster och kvinnorna till höger.¹¹²

I stycket som behandlar den ortodoxa kyrkan får läsaren veta att kvinnor inte tillåts bli präster, och en ojämlik skillnad mellan män och kvinnor beskrivs alltså. Ingen problematisering görs dock. Man får också veta att män och kvinnor ibland delas upp under gudstjänsten, men varför får läsaren inte veta, och uppdelningen ifrågasätts inte heller. Utifrån genustrappan betecknas texten därför som könsmedveten.

Avsnittet "olika kristna riktningar idag" går vidare med att behandla de protestantiska kyrkorna som delas upp i tre riktningar: luthersk, reformert och anglikansk kyrka. Protestantismen uppkom med Martin Luther som ville förändra vissa delar av den katolska kyrkans lära och organisation. Han ansåg att inte bara präster, utan även vanliga människor kunde förstå Bibeln, och översatte den därför till sitt hemspråk, tyska. Även i andra länder började man därefter översätta Bibeln till folkspråk. Enligt Ring gjorde Luther människan religiöst myndig genom att hon själv fick möjlighet att läsa Bibeln och söka Gud. Slutligen

¹¹¹ Ring, 2008: 71f.

¹¹² Ibid: 73f.

förklaras att Svenska kyrkan är en protestantisk kyrka som följer Luthers lära, och att vi sedan slutet av 1950-talet tillåtit både manliga och kvinnliga präster.¹¹³

Texten i stycket som behandlar protestantismen betecknar jag som könsneutral. Ingen åtskillnad mellan män och kvinnor görs. Man nämner inte heller att kvinnliga präster fortfarande idag motarbetas, trots att de tillåtits utöva yrket i över 50 år. Det finns alltså underlag för vidare reflektion som inte utnyttjas. Istället är beskrivningen helt könsneutral.

Många kvinnor är främmande för Bibelns Gud

Författaren skriver att kvinnor alltid deltagit i gudstjänster och socialt arbete, men att de sällan nått några ledande poster. Kvinnliga präster tillåts inte i den katolska och ortodoxa kyrkan, men däremot i Svenska Kyrkan och i vissa frikyrkor. Enligt författaren har det vuxit fram en irritation över Bibelns fixering vid mannen och att Gud beskrivs som en man. Av de personer som omnämns i Bibeln är 94% män. Det är tydligt att Bibelns innehåll är anpassat för män.¹¹⁴ Författaren ställer här en fråga till läsarna:

"Vart tog till exempel den kvinna vägen som enligt myten var Adams första hustru? Hon hette Lilit och var stark, självständig och fräck. Vart tog Marias evangelium vägen, med det kvinnliga perspektivet på Jesus och hans apostlar? Var inte Simon Petrus en riktig macho? Det antyds i Marias evangelium. Många kvinnor vill ändra på perspektivet och kalla Gud för hon. Vår moder, som är i himlen. Korset som symbol för kristendomen är en typiskt manlig symbol. Varför inte en grotta, graven där Jesus uppstod från döden? Vore det en bättre symbol?"¹¹⁵

Efter detta följer en anekdot: "Det var en man som hade mött Gud. Hans vänner var sprickfärdiga av nyfikenhet. "Hur var Gud?" Mannen svarade "Hon var svart". Efter detta uppmanas eleverna läsa en valfri text ur Bibeln och byta ut "fader" mot "moder", "Gud" mot "hon", "son" till "dotter" och "Kristus" till "Kristina" etc. Frågan om man kan vinna något med att göra på det här viset ställs sedan.¹¹⁶

Som synes beskrivs ojämlika skillnader mellan män och kvinnor i avsnittet som behandlar kvinnan. Både det faktum att kvinnor inom vissa riktningar inte får bli präster, att de ofta inte når några höga positioner, att fokus i Bibeln i hög grad ligger på mannen, samt att Gud ofta framställs som manlig, tas upp. Man visar, via en anekdot, att Gud kan uppfattas på andra sätt än man normalt kanske föreställer sig. De frågor som följer problematiserar ytterligare den manliga dominansen inom kristendomen. Inget tydligt ifrågasättande av patriarkala maktstrukturer förekommer, men man beskriver och problematiserar helt klart ojämlika skillnader mellan män och kvinnor. Detta gör att texten kategoriseras som jämställdhetsmedveten.

Undersök och fundera vidare och Etiskt Arbete

I avsnittet "Undersök och fundera vidare" finns ett antal uppgifter som eleverna uppmanas reflektera över. De ska till exempel fundera över om alla handlingar med negativa resultat kan ursäktas om syftet med dem var gott, om det nu är så att allt som händer är förutbestämt. De ska även tänka sig ett scenario där alla kyrkor stängs ner och fundera över vad som då skulle hända och vilka som berörs av kyrkans verksamhet.¹¹⁷

¹¹³ Ring, 2008: 74ff.

¹¹⁴ Ibid: 78.

¹¹⁵ Ibid: 78f.

¹¹⁶ Ibid: 79.

¹¹⁷ Ibid: 80f.

I det avsnitt som går under rubriken "Etiskt arbete" uppmanas eleverna bland annat göra en lista på tankar i den kristna tron som tilltalar dem och tankar som inte tilltalar dem. De ska sedan göra streck under det som handlar om tron och ringa kring det som handlar om kyrkan och historiska händelser. Därefter ska eleverna fundera över resultatet.¹¹⁸

Inga av de uppgifter eller problem som eleverna ska arbeta med i avsnitten "Undersök och fundera vidare" och "Etiskt Arbete" handlar specifikt om kvinnor och män, och gör heller ingen skillnad mellan könen. Texten betecknas därför som könsneutral.

Resultat

Texten i *Religion och sånt* är till största delen könsneutral. Vid några tillfällen beskrivs ojämlika skillnader mellan kvinnor och män, men det underlag som finns utnyttjas inte för genusreflektioner. Tre textavsnitt kategoriseras som könsmytsförstärkande, bland annat eftersom man inte problematiserar det faktum att Gud framställs som manlig. Man presenterar dessutom stereotypa uppfattningar om män och kvinnor där mannen framstår som skrämmande medan kvinnan beskrivs som en trygg moder. Inte heller denna bild problematiseras eller diskuteras. Endast vid ett tillfälle kan texten kategoriseras som jämställdhetsmedveten, och det är i det avsnitt som ägnas åt kvinnan inom kristendomen.

4.4 Analys av kristendomen i *Religion A&B 2000*

Det kapitel som handlar om kristendomen kan delas in i åtta separata avsnitt. Dessa avsnitt är "Jesus", "Den första kristna tiden", "Urkyrkan", "Den heliga skriften", "Gud-människa", "Jesus underverk", "Kristendomen i vår tid" och "Att leva som kristen".

Jesus

I det här avsnittet får vi veta att kristendomen fått sitt namn efter Jesus Kristus. Jesus föddes i Betlehem. Hans mor hette Maria, och hennes trolovade hette Josef. Maria såg Herrens ängel Gabriel i en dröm, och Gabriel sa till henne att hon skulle få en son, avlad av den Helige Ande. I 30-årsåldern började Jesus sin verksamhet. Han samlade lärjungar, förkunnade och gjorde underverk. De skriftlärda gillade honom inte. När han förlät synder såg de honom som en hädare, ställde honom inför domstolen, och Jesus dömdes till korfästelse. Han dog och begravdes, men uppstod sedan från de döda. Han visade sig först för några kvinnor och sedan för sina lärjungar. Lärjungarna fortsatte senare att predika Jesus lära.¹¹⁹

I avsnittet som behandlar Jesus beskrivs kortfattat hans liv och verksamhet. Man lyfter fram det faktum att han efter sin uppståndelse först visade sig för några kvinnor. Beskrivningen av detta är i stort neutral. Gud omnämns dock som "Herren" och framstår därmed som manlig. Det leder också till att mannen framstår som mer gudomlig än kvinnan. Att Gud kallas Herre ifrågasätts eller problematiseras inte, och texten betecknas därför, på den punkten, som könsmytsförstärkande.

Den första kristna tiden

I det här avsnittet skriver författarna att vi inte vet någonting säkert om Jesus liv innan han avrättades. Evangelierna som berättar om hans liv skrevs mellan 70-110 e.Kr. Jesus anhängare såg honom som Guds son, den utlovade Messias. Jesus korsfästelse blev inte slutet på den lära han hade förkunnat, utan kom istället att bli en markering av kristendomens början. Den

¹¹⁸ Ring, 2008: 82.

¹¹⁹ Thulin & Elm, 2005: 97f.

spreds därefter snabbt över det romerska väldet.¹²⁰ Efter Jesus död började lärjungarna förkunna hans ord och grunda församlingar. De kristna förföljdes under den första kristna tiden. En av kristendomens motståndare hette Saulus. En dag uppenbarade sig Jesus för honom, och han omvändes därefter och blev själv kristen. Han lät döpa sig, tog namnet Paulus och ägnade sig sedan åt att förkunna att Gud var den ende Guden. Paulus gjorde många missionsresor innan han led martyrdöden under Kejsar Nero år 67 e.Kr.¹²¹

I stort är beskrivningen i avsnittet ovan könsneutral. Fokus ligger dock hela tiden på män, och inga kvinnor alls lyfts fram. Det står att Paulus förkunnade att Gud var den *ende* Guden. Detta avslöjar en maskulin genusform, och Gud framställs, liksom i föregående avsnitt som en man. Inte heller i det här fallet görs någon problematisering, och texten fungerar därmed könsmytsförstärkande.

Urkyrkan

I det här stycket får läsaren veta att urkyrkan var splittrad, men att det som ändå förenade alla kristna var tron på Jesus Kristus. Under den första tiden förföljdes de kristna eftersom de inte ville dyrka Kejsaren. Trots det ökade antalet kristna, och år 380 blev till slut kristendomen statsreligion i Rom. Inom den äldsta kyrkan var man ofta oeniga om tron, och speciellt i frågan huruvida Jesus var Guds son eller en människa som fått en kallelse från Gud. Till slut skedde en splittring där de kristna i väst enades under Påven i Rom. De kristna i öst accepterade inte Påven, men patriarken i Konstantinopel intog där en ledande position. Västkyrkan blev nu den romersk-katolska kyrkan och östkyrkan blev den grekisk-ortodoxa. Med tiden blev kyrkan en politisk maktfaktor och dominerade under medeltiden Europas kultur- och idévärld.¹²² Den katolska kyrkan engagerade sig inte bara i det kyrkliga livet, utan även i det världsliga. En person som kritiserade detta var en tysk munk vid namn Martin Luther. Han ville skilja mellan det som var andligt och det som var världsligt, och han satte Bibeln främst. Hans idéer accepterades av furstarna i de europeiska nationalstaterna och påvekyrkans makt minskade därmed. Den lutherska kyrkan bildades, och där lade man stor vikt vid att varje människa skulle fullgöra sin uppgift i samhället.¹²³ Enligt författarna började man, under slutet av 1700-talet, främst inom den katolska kyrkan (bland lutheraner och calvinister), skilja Bibelns budskap från olika tiders kulturella påverkan. Bibeln kom därefter att fungera som en etisk och moralisk vägledare. Under 1800-talet skedde stora sociala förändringar, och i samband med dessa växte fristående samfund fram. Dessa samfund kallas frikyrkor. Frikyrkorna är beroende av ekonomiska gåvor från sina medlemmar, och de sysslar ofta med missionsarbete.¹²⁴

I stycket som behandlar "Urkyrkan" sker en ganska allmän beskrivning av kyrkans utveckling genom tid. Inga ojämlika skillnader mellan män och kvinnor beskrivs, och man nämner till exempel inte det faktum att kvinnor inom många kyrkliga riktningar inte får lov att bli präster. Texten betecknas, utifrån genustrappan, som könsneutral.

Den heliga skriften

Avsnittet inleds med att förklara att Bibeln är de kristnas heliga skrift. Den består av två delar, Gamla Testamentet (GT) och Nya Testamentet (NT). GT är inte bara de kristnas, utan även judarnas heliga skrift, medan NT är den kristna delen av Bibeln. NT består av de fyra

¹²⁰ Thulin & Elm, 2005: 99.

¹²¹ Ibid: 100f.

¹²² Ibid: 101ff.

¹²³ Ibid: 104.

¹²⁴ Ibid: 105.

Evangelierna, Apostlagärningarna, Breven (bland annat brev från Paulus till olika kristna församlingar) samt Uppenbarelseboken.¹²⁵

I det här avsnittet görs en allmän redogörelse för Bibeln innehåll. Man gör ingen åtskillnad mellan män och kvinnor och texten kan därför kategoriseras som könsneutral.

Gud - människa

Avsnittet inleds med den apostoliska trosbekännelsen där Gud omnämns som "Fader". Det står att läsa att Gud uppfattas som Fader, Son och Ande, vilka tillsammans utgör treenigheten.¹²⁶ Om Gud kan man läsa att "Han är allsmäktig och har skapat världen. Människan är skapad till hans avbild och är därmed unik bland allt levande."¹²⁷

I stycket "Gud - människa" omnämns Gud som både "han" och "Fader", och framställs alltså som manlig. Det står även att människan är skapad till hans avbild. Att människan är avbildad med en manlig Gud som förebild gör att mannen framstår som normen och som mer lik Gud än kvinnan. Mannen blir därmed även mer gudomlig än kvinnan. Eftersom ingen problematisering av detta förekommer, sker här ett upprätthållande av en gammal könsmyt. Stycket kategoriseras därför som könsmyt förstärkande.

Avsnittet "Gud-människa" fortsätter med en beskrivning av syndafallet. Människan lockades att bryta mot Guds bud, vilket gjorde henne till en syndfull varelse, och det är detta som kallas arvssynd. Enligt författarna trodde kyrkofadern Augustinus att människorna ärvde Adams synd, vilket fick dem att vilja göra ont.¹²⁸

I ovan beskrivna stycke skiljer man inte på man och kvinna i syndafallet, utan båda två ges skulden. När man refererar till Augustinus lyfts dock Adam fram som den person som människorna ärver synd ifrån. I det här fallet ställs alltså en man i negativ dager. Samtidigt framstår mannen som viktigare än kvinnan eftersom det är honom som alla andra människor får ett arv ifrån (om än ett negativt sådant). I övrigt beskrivs dock inga ojämlika skillnader mellan kvinnor och män i stycket, och det underlag som finns används inte för vidare reflektioner. Detta gör att texten kategoriseras som könsneutral.

Stycket "Gud-människa" fortsätter med att förklara att alla människor, enligt den kristna tron, kommer att uppväckas från de döda och dömas efter hur de agerat under sina liv. De trogna hamnar i himlen, medan de onda kommer till helvetet. I modern kristendom ser man helvetet som en tillvaro utan Gud. Eftersom människan inte själv kan besegra det onda sändes Jesus till jorden. Hans död var ett försoningsoffer som gjorde att Gud och människorna kunde enas. Jesus menade att människorna måste älska sina fiender och göra gott.¹²⁹ Rätt agerande räcker dock inte, utan man måste också ha rätt övertygelse. Det belyses i boken med ett citat från Matt 5:27-28: "Ni har hört att det blev sagt: Du skall inte begå äktenskapsbrott. Men jag säger er: Den som ser på en kvinna med åtrå har redan i sitt hjärta brutit hennes äktenskap."¹³⁰

Till största delen är texten i stycket ovan könsneutral. I slutet lyfter man dock fram ett citat från Matteusevangeliet, där Jesus i ett tal riktar sig till män. Mannen framstår som aktiv då han har makt att påverka kvinnans äktenskap bara genom att se på henne med åtrå. Kvinnan görs maktlös då hon inte har någon makt över situationen. Eftersom citatet inte diskuteras

¹²⁵ Thulin & Elm, 2005: 106.

¹²⁶ Ibid: 107f.

¹²⁷ Ibid: 108.

¹²⁸ Ibid: 108.

¹²⁹ Ibid: 109f.

¹³⁰ Ibid: 110.

eller problematiseras, leder det till ett upprätthållande av synen på mannen som aktiv och kvinnan som passiv. På den punkten fungerar därför texten könsmytsförstärkande.

Jesus underverk

I det här avsnittet berättas det att Jesus ofta talade i liknelser för att folk skulle förstå honom. Ett exempel på en liknelse ges också.¹³¹ Ingen åtskillnad mellan män och kvinnor görs, och texten framstår därför som könsneutral.

Kristendomen i vår tid

Här berättas att kristendomens inflytande har minskat, och att samhället blivit alltmer sekulariserat. Tanken på att ena de kristna kyrkorna har vuxit sig starkare, och man samarbetar alltmer ekumeniskt. Det etiska budskapet som alla kyrkor har gemensamt betonas, och mindre fokus läggs på kult- och trosuppfattning där åsikterna skiljer sig åt.¹³²

Ett stycke ägnas åt några olika kyrkliga riktningar. Läsaren får veta att man har kvar mycket av fornkyrkans ritualer och trosuppfattningar i de österländska kyrkorna. Om de ortodoxa kyrkorna skrivs att de är nationella. Författarna nämner att den romersk-katolska kyrkan har en miljard anhängare. Kyrkospråket är latin, och kyrkans etiska och moraliska regler utgår från Vatikanen. Slutligen kan man läsa att de protestantiska kyrkorna förekommer både som statskyrkor och som fria samfund. De evangeliska och reformerta kyrkorna är de största protestantiska kyrkorna. I Sverige tillhör den största delen av befolkningen de lutherska kyrkan, och kyrkan är idag skild från staten.¹³³ I stycket som behandlar "Kristendomen i vår tid" finns också en textruta om Moder Theresa. Hon var en katolsk nunna som inrättade en orden som kallades "Kärleksmissionärerna". Orden försökte hjälpa de fattiga. Moder Theresa ses efter sin död som ett helgon, och 1979 fick hon Nobels Fredspris.¹³⁴

I avsnittet "Kristendomen i vår tid" görs en allmän beskrivning av kristendomen och dess riktningar. Här talas inte specifikt om kvinnor och män, och ingenting sägs om att kvinnor inte får bli präster inom de katolska och ortodoxa kyrkorna. Texten kan därmed betraktas som könsneutral. Här finns dock en textruta där man lyfter fram Moder Theresa, en viktig kvinnlig förebild. Tack vare detta ges läsarna möjlighet till identifikation med en kvinna. Med tanke på att fokus till största delen ligger på män är detta positivt ur ett jämställdhetsperspektiv.

Att leva som kristen

Den som är kristen följer, enligt Thulin och Elm, Jesus förkunnelse. De flesta kristna lever idag i en sekulariserad värld där kyrkans inflytande i samhället minskat rejält. Många kristna försöker kombinera Jesus förkunnelse som moraliskt rättesnöre med en sekulariserad livsstil. Andra, som kristna fundamentalister, vänder sig mot moralupplösning och vill att de kristna värderingarna ska prägla samhället. Thulin och Elm skriver även om prästvigning. De nämner att Jesus gav sina lärjungar i uppdrag att ersätta honom efter att han dött. Genom bön och handpåläggning kunde sedan lärjungarna föra prästämbetet vidare.

I det här stycket skiljer man inte på män och kvinnor, och man beskriver inte heller några ojämlika skillnader mellan könen. Texten betecknas därför som könsneutral.

Avsnittet "Att leva som kristen" fortsätter med att behandla heliga män och kvinnor. Thulin och Elm nämner att ett klosterväsende tidigt uppstod inom kristendomen, och att klostren kom att utgöra centrum för undervisning. Författarna skriver vidare att heliga män och kvinnor inom den katolska kyrkan kom att betraktas som helgon. Ett av de viktigaste helgonen är,

¹³¹ Thulin & Elm, 2005: 111.

¹³² Ibid: 112.

¹³³ Ibid: 112ff.

¹³⁴ Ibid: 112.

enligt dem, Jungfru Maria. Här följer tre texttrutor där den första handlar om Jungfru Maria. Man kan läsa att hon var Jesus mor och att hon blev havande av den Helige Ande. Inom den katolska och ortodoxa kyrkan är hon det främsta helgonet. Den andra texttrutan handlar om ikoner. Läsaren får veta att en ikoner är målade bilder, oftast av Jungfru Maria eller Kristus.¹³⁵ Den tredje texttrutan innehåller en problemsituation som utgår ifrån 1 Kor 14:33-36.

"Liksom överallt i de heligas församlingar ska kvinnorna tiga vid sammankomsterna: de har inte lov att tala utan skall underordna sig, som också lagen säger. Om de vill ha reda på något skall de fråga sina män när de har kommit hem, för det passar sig inte för en kvinna att tala vid sammankomsten."¹³⁶

I citatet som lyfts fram är det Paulus som talar om varför kvinnor inte kan vara präster. Några frågor som eleverna ska arbeta med ställs efter citatet: "Accepterar du den här tolkningen av Bibeln? Varför? Varför inte? Känner du till något annat i Bibeln som du inte kan godta? Kan man hävda att Bibeln har rätt även om man inte tror på den bokstavligt?"¹³⁷

I avsnittet ovan redogörs för ojämlika skillnader mellan män och kvinnor i det citat som lyfts fram. Genom de frågor som eleverna ska reflektera över sker en problematisering av denna ojämlikhet. Texten betecknas därför som jämställdhetsmedveten. Något tydligt ifrågasättande av patriarkala maktstrukturer förekommer inte, men min tolkning är ändå att författarna inte tycker den kvinnoosyn som framkommer i ovan nämnda citat är okej. Det blir synligt när de frågar läsarna om de känner till *något annat* i Bibeln som de inte kan godta. Frågan antyder, enligt min tolkning, hur författarna själva ser på saken.

I den sista delen av avsnittet "Att leva som kristen" berättas att kristendomen är spridd över hela världen, och en sak som alla har gemensamt är att man via dopet tas upp i den kristna gemenskapen. Konfirmationen fungerar som en bekräftelse av dopet och kombineras ibland med den första nattvarden. Nattvarden symboliserar Jesus sista måltid med lärjungarna, och under nattvarden blir brödet och vinet till Jesus kropp och blod.¹³⁸ Här redogörs även för några viktiga kristna högtider, och det förklaras att det liturgiska året har Kristi uppståndelsedag, söndagen, som grund.¹³⁹ Avsnittet avslutas med ett citat som klagör kristendomens människosyn och etik. Citatet återfinns i Matt 25:34 och lyder: "Sedan skall kungen säga till dem som står till höger: "Kom, ni som har fått min Faders välsignelse, och överta det rike som har väntat er sedan världens skapelse."¹⁴⁰

Beskrivningen i det här avsnittet görs i stort på ett neutralt sätt, där ingen skillnad mellan män och kvinnor nämns. Största delen av avsnittet kan därför betecknas som könsneutralt. I citatet från Matteusevangeliet syftar dock "Fader" på Gud, och Gud framställs därmed som en manlig könsvarelse. Detta problematiseras inte vidare, utan bilden av en manlig Gud förs okritiskt vidare. Texten betecknas därför som könsmytsförstärkande på den punkten.

Resultat

Texten i *Religion A&B 2000* kan till stor del betecknas som könsneutral. På många ställen omnämns dock Gud som en manlig könsvarelse. Detta diskuteras eller problematiseras aldrig, vilket gör att texten i dessa fall fungerar könsmytsförstärkande. Endast i ett stycke når texten upp till kategorin jämställdhetsmedveten, och det rör sig då om en väldigt liten textmängd.

¹³⁵ Thulin & Elm: 115f.

¹³⁶ Ibid: 116.

¹³⁷ Ibid: 116.

¹³⁸ Ibid:117f.

¹³⁹ Ibid: 119.

¹⁴⁰ Ibid: 120.

5. Avslutande diskussion

Jag har som sagt undersökt läromedel i religion för gymnasiet ur ett genusperspektiv. Fokus har legat på de avsnitt som behandlar kristendomen, och i analysen har jag använt mig av genustrappan för att kunna kategorisera graden av genusmedvetenhet i texterna. Syftet med min studie har varit att ta reda på huruvida de läromedel som skolorna använder sig av för undervisning i kristendomen faktiskt är genusmedvetna och om de lever upp till Läroplanens krav på jämställdhet. Som sagt krävs åtminstone att texterna når upp till steg 3 för att kunna sägas motsvara kraven i Lpf94.

Steg 5: Genusmedveten (texter som framställer kön som en social konstruktion och ifrågasätter patriarkala maktstrukturer)

Steg 4: Jämställdhetsmedveten (texter som problematiserar ojämlika skillnader mellan kvinnor och män)

Steg 3: Könsmadveten (texter som beskriver ojämlika skillnader mellan män och kvinnor, men utan att problematisera dem)

Steg 2: Könneutral/Könsomedveten (texter som varken beskriver eller problematiserar ojämlika skillnader mellan män och kvinnor, och texter som inte utnyttjar befintligt underlag för köns- och genusreflektioner)

Steg 1: Könsmys-/Könsmaktsförstärkande (texter som upprätthåller könsmyter som t.ex. mannen som "gudomlig" och kvinnan som syndig eller mannen som aktiv och kvinnan som passiv. Här ingår även texter som motiverar och/eller försvarar patriarkala maktstrukturer)

I *Söka Svar* står det klart för mig att det finns en bakomliggande genusmedvetenhet, trots att texten framstår som könsneutral. Gud omnämns till exempel aldrig som manlig genom att kallas "han", bortsett från i ett citat ur trosbekännelsen. I det fallet ifrågasätts dessutom det faktum att Gud i regel kallas Fader och inte till exempel Moder.

Man har också ansträngt sig för att lyfta fram både manliga och kvinnliga förebilder i texten, som till exempel Jungfru Maria och Moder Theresa. När syndafallet omnämns står aldrig Eva som ensam skyldig, utan Adam ges i lika hög grad skulden. I allmänna beskrivningar riktar man sig inte direkt till män eller kvinnor, utan skriver snarare "människor" eller "kristna" för att undvika att rikta sig till det ena könet i högre grad än det andra. Mannen framställs därmed inte som mer gudomlig än kvinnan.

Kvinnans underordnade roll lyfts fram och problematiseras dock i ganska liten grad i texten. Endast på två ställen ställs frågor som i sig leder till en problematisering av kvinnans underordnade roll. Det är därmed endast i dessa två fall som texten kan kategoriseras som jämställdhetsmedveten.

Texten som helhet är som sagt könsneutral. Män och kvinnor får båda utrymme, och man lyfter fram både manliga och kvinnliga förebilder. Texten kan därför sägas uppnå Läroplanens krav på jämställdhet. Ett faktum är dock att kristendomen faktiskt *är* präglad av en patriarkal maktstruktur, och därför hade jag gärna sett att det underlag för ifrågasättande och diskussion som finns hade utnyttjats. Att författarna undviker att göra detta och istället neutraliserar texten kan jag uppleva som lite för "försiktigt" ur ett genusperspektiv. Den bild som ges av kristendomen blir dessutom därmed inte heller helt rättvisande. Frågan är därför om neutraliteten verkligen väger upp den avsaknad av problematisering av genusfrågor som läromedlet uppvisar?

I *Religionskunskap för gymnasiet* är graden av genusmedvetenhet rätt blandad. En av textens svagheter är att kvinnliga förebilder inte alls lyfts fram. Ett krav som Läroplanen ställer på dagens läromedel är att de ska ge eleverna möjlighet till inlevelse och förståelse för andra människor, någonting som inte är möjligt om det inte finns några kvinnliga förebilder att relatera till. En annan svaghet som drar ner graden av genusmedvetenhet är att vissa partier i texten rent av fungerar könsmytsförstärkande. Ett exempel är att Gud görs manlig, vilket i sin tur får mannen att framstå som mer gudomlig och därmed även mer värdefull än kvinnan. Effekten av detta kan bli ökade fördomar om manligt och kvinnligt hos läsarna, någonting som enligt Läroplanen ska motverkas.

Kvinnans underordnade roll lyfts fram och problematiseras på allvar endast i ett av textens avsnitt. Stora delar av boken är könsneutral, men där finns alltså även delar som fungerar könsmytsförstärkande. Eftersom graden av genusmedvetenhet är så varierande och den bild av män och kvinnor som presenteras är så motsägelsefull, kan inte *Religionskunskap för gymnasiet* sägas nå upp till Lpf94:s krav på jämställdhet.

I *Religion och sånt* lyfts kvinnans underordnade roll fram och problematiseras i väldigt låg grad. Ett avsnitt ägnas åt kvinnan och där görs en problematisering. I texten i övrigt förekommer inget sådant, och på vissa punkter fungerar den till och med könsmytsförstärkande.

Man lyfter fram förebilder som Den heliga Birgitta och Jungfru Maria, vilket ger kvinnliga läsare förebilder att identifiera sig med. Samtidigt är beskrivningen av Maria ganska snäv. Hon framstår som en trygg moder, och man lyfter egentligen inte fram några andra egenskaper hos henne.

Gud framställs varken som man eller kvinna förutom i samband med beskrivningen av Guds tre uppenbarelseformer. Man kan då läsa att "Gud är Fadern". Detta problematiseras inte vid det tillfället, utan först flera sidor senare i det avsnitt som behandlar kvinnan. Följden blir att mannen under större delen av kapitlet om kristendomen faktiskt framstår som mer gudomlig än kvinnan.

Jag kan konstatera att kvinnans underordnade roll visserligen lyfts fram och problematiseras, men endast i ett avsnitt. Det gör att detta avsnitt framstår som aningen pliktskyldigt. I den övriga texten förekommer nämligen ingen problematisering alls av kvinnans underordnade roll, trots att underlag inte saknas. Det verkar finnas en medvetenhet om Läroplanens krav på jämställdhet bakom texten, vilken bidrar till att man lyfter fram några kvinnliga förebilder. Enligt Lpf94 ska dock fördomar om manligt och kvinnligt undvikas, och det faktum att Maria stereotypt beskrivs som en trygg moder ökar, enligt min mening, fördomarna om vad som är kvinnligt. Texten når därför inte upp till Läroplanens krav på jämställdhet.

I *Religion A&B 2000* lyfts kvinnans underordnade roll fram och problematiseras i väldigt liten grad. När det görs är det endast genom ett citat ur ett av Paulus brev. Författarna själva varken problematiserar eller diskuterar kvinnans underordnade roll, utan det förväntas eleverna göra utifrån de frågor som ställs i texten. Åt detta ägnas ca 1/4 sida. Kvinnliga förebilder lyfts dock fram i form av Jungfru Maria och Moder Theresa. Läsarna ges alltså kvinnliga förebilder att relatera till.

Vad gäller gudsbilden förekommer det vid ett flertal tillfällen att Gud omtalas som "han" eller "Fader". Gud framställs alltså som en manlig könsvarsel. Detta diskuteras eller problematiseras inte vid något tillfälle, och det som följer av detta är därför synen på mannen som mer gudomlig än kvinnan.

Enligt min tolkning når texten i *Religion A&B 2000* inte upp till läroplanens krav på jämställdhet. Texten är till stor del könsneutral, men på många ställen når den upp till kategorin könsmaktsförstärkande. Endast 1/4 sida ägnas specifikt åt kvinnans underordnade roll, och därför upplever jag det stycket minst sagt tvunget. Män får långt större utrymme än

kvinnor i boken, och Gud framställs dessutom som manlig. Läroplanen ställer krav på att fördomar om manligt och kvinnligt ska undvikas, och att mannen framstår som mer gudomlig än kvinnan skapar just den typen av fördomar. Boken kan som sagt alltså inte anses nå upp till de krav på jämställdhet som ställs i Lpf94.

Att de flesta undersökta läromedel inte når upp till läroplanens krav på jämställdhet betyder inte att de, ur ett jämställdhetsperspektiv, inte har några positiva sidor. Jag kan känna igen mig i Berges och Widdings läromedelsanalys där de konstaterar att de flesta läromedel faktiskt tar upp könsaspekten, men är dåliga på att följa upp den i texten som helhet. Istället görs detta ofta i ett speciellt avsnitt.¹⁴¹ De flesta läromedel jag undersökt har, i likhet med de läromedel Berge och Widding undersökt, både positiva och negativa sidor. På vissa punkter ligger de långt ner på genustrappan och fungerar könsmytsförstärkande. Samtidigt försöker författarna, genom att behandla kvinnans underordnade situation i specifika avsnitt, leva upp till läroplanens krav på jämställdhet. Eftersom läromedlen sträcker sig över flera steg på genustrappan är det svårt att kategorisera kapitlen om kristendomen som helhet utifrån trappan. Det är också just för att många läromedel är ojämna ur ett jämställdhetsperspektiv, som de inte lyckas nå upp till kraven i Lpf94.

I tre av de fyra böcker jag undersökt, *Religionskunskap för gymnasiet*, *Religion och sånt* och *Religion A&B 2000* har kvinnan fått ett "eget" stycke i slutet av kapitlet som behandlar kristendomen. I dessa böcker har Gud då redan vid tidigare tillfällen framställts som manlig, och man har, i både *Religionskunskap för gymnasiet* och i *Religion och sånt* klargjort att den katolska och ortodoxa kyrkan inte tillåter kvinnliga präster. Inte i någon av de tre ovan nämnda böckerna problematiseras detta förrän i avsnittet som behandlar kvinnan. Fram tills dess har detta bara beskrivits, vilket gör att det faktum att Gud framställs som manlig och att kvinnliga präster inte tillåts inom alla riktningar, framstår som naturligt. I *Religion A&B 2000* problematiseras inställningen till kvinnliga präster inte över huvud taget, inte ens i avsnittet som behandlar kvinnan.

Enligt Sky är det vanligt att mannen synliggörs i stora delar av läromedlen, och att *om* genus tas upp och problematiseras så sker det just i ett specifikt kapitel om kvinnan som kommer i slutet av kapitlet/boken. Detta i sig signalerar att "människan" är en man, och att religion främst har med män att göra. När man talar om "de kristna" är det män som avses, och kvinnan blir i första hand just "kvinna".¹⁴² Att lägga ett separat avsnitt som behandlar kvinnan i slutet av kapitlet fungerar därför i sig könsmaktsförstärkande. Det signalerar att texten i övrigt främst berör mannen, och att man därför behöver ett speciellt avsnitt så att kvinnan inkluderas. För att undvika detta kan man, som i *Söka Svar*, behandla och problematisera ojämlika skillnader mellan män och kvinnor, det faktum att Gud framställs som en man etc, *när* det dyker upp i texten. På så vis sker denna problematisering kontinuerligt och på ett naturligt sätt, till skillnad från när man spar den typen av diskussioner till ett speciellt avsnitt om kvinnan. Ett sådant avsnitt förstärker nämligen bara bilden av kvinnan som "avvikande". I det här avseendet är *Söka Svar* helt klart det bästa läromedlet jag undersökt. Där tar man upp och problematiserar ojämlika skillnader mellan män och kvinnor löpande i texten när dessa frågor dyker upp.

Raudvere skriver som sagt att religionernas skapelseberättelser och myter ofta har den kapable mannen som prototyp.¹⁴³ Detta är någonting som är tydligt även i de läromedel jag studerat. Mycket fokus ligger på mannen, till exempel Jesus, Martin Luther, Jean Calvin,

¹⁴¹ Skolverket, 2006: 29f.

¹⁴² Sky, 2009: 23f.

¹⁴³ Raudvere, 2002: 10.

Augustinus, Kejsar Konstantin, Påven etc. Män lyfts fram som de som haft störst inflytande på kristendomens utveckling. Eriksson menar att det är vanligt att Gud framställs som en man,¹⁴⁴ och det är också någonting som görs i tre av de fyra läromedel jag analyserat. Eftersom det är det manliga som ska efterliknas och som anses värdefullt är det främst manliga, och inte kvinnliga förebilder som lyfts fram. Detta ser vi också i de flesta läromedel. De lyfter ofta fram några kvinnliga förebilder, men i det stora hela är det på män fokus ligger.

Jag funderade tidigare om det kan vara så att det läromedel som används i lägre grad än övriga, *Religion A&B 2000*, skiljer sig ifrån övriga läromedel. I min undersökning har det visat sig att detta faktiskt är det läromedel med lägst grad av genusmedvetenhet. I tre av de undersökta läromedlen, *Religionskunskap för gymnasiet*, *Religion och sånt* och *Religion A&B 2000*, fungerar texten vid ett flertal tillfällen könsmaktsförstärkande. *Söka Svar* är det läromedel som ur ett genusperspektiv sticker ut som det helt klart bästa läromedlet. Det är också det enda som faktiskt lever upp till Läroplanens krav på jämställdhet.

Efter att ha genomfört min läromedelsanalys kan jag konstatera att alla mina undersökta läromedel, utom *Söka Svar*, har en relativt låg grad av genusmedvetenhet. De når upp till genustrappans tre översta steg i några stycken, men är i vissa fall nere så lågt som på trappans första steg. Om man som lärare ska kunna leva upp till läroplanens krav på jämställdhet, är det därför viktigt att se över vilken bild av manligt och kvinnligt som de läromedel man använder faktiskt förmedlar.

¹⁴⁴ Eriksson, 2004: 24.

6. Referenslista

- Alm, Lars-Göran. 2009: *Religionskunskap för gymnasiet, kurs A*. Stockholm: Natur & Kultur.
- *Bibel 2000*. Stockholm: Verbum Förlag AB.
- Edwertz, Mona & Lundström, Lars. 2003: *Jämställdhets- och genusperspektiv i kurslitteraturen. En granskning av den obligatoriska litteraturen för det allmänna utbildningsområdet inledande 40 poäng i den nya lärarutbildningen vid Karlstads universitet*. Arbetsrapport: 2003:1.
- Eriksson, Anne-Louise. 2004: *Genusperspektiv på teologi*. Stockholm: Högskoleverket.
- Eriksson, Leif & Mattsson Flennegård, Malin & Hedengren, Uriel. 2009: *Söka Svar: religionskunskap, kurs A&B*. Stockholm: Liber AB.
- Esaiasson, Peter & Gilljam, Mikael & Henrik Oscarsson & Lena Wängnerud. 2007: *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Härenstam, Kjell. 1993: *SKOLBOKS-ISLAM. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Kulick, Don. 2000: *Från kön till genus*. Borås: Carlsson Bokförlag.
- Lloyd, Genevieve. 1999: *Det manliga förnuftet. "Manligt" och "kvinnligt" i västerländsk filosofi*. Stockholm: Thales.
- Långström, Sture & Viklund, Ulf. 2006: *Praktisk lärarkunskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Malmberg, Maria & Sonefjord, Nina. 2006: *Islam och hinduism ur ett genusperspektiv. En granskning av ett urval religions- läroböcker på grundskole- och gymnasienivå*.
- Nilsson, Micael. 2004: *Historia ur ett genusperspektiv. En granskning av hur genusaspekterna tas upp i ämnet historia vid Linköpings universitet*.
- Raudvere, Catharina. 2002: *Stigma, status och strategier: genusperspektiv i religionsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Ring, Börge. 2008: *Religion och sånt, Religionskunskap kurs A*. Stockholm: Liber AB.
- Sky, Jeanette (2009): *Genus och religion*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Stukát, S. 2005: *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Swidler, Leonard. 1979: "Jesus var feminist". I Bardh, Ulla & Billinger, Kerstin & Byström Janary, Görel & Lindqvist, Kerstin & Olsson, Lena (Red). *Halva himlen är vår*. Stockholm: Gummessons.
- Thulin, Birgitta & Elm, Sten. 2005: *Religion A&B 2000*. Malmö: Interskol.
- Von Wright, Moira. 1999: *Genus och text. När kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel?* Stockholm: Liber.
- Skolverket. *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf94*.
www.skolverket.se, 2010-10-29.
- Skolverket. *Remissversion, Religionskunskap, gymnasieskolan*. Redovisat för regeringen 2010-09-23.
www.skolverket.se, 2010-11-05.
- Nationalencyklopedin. *Jungfru Maria*.
http://www.ne.se/maria?i_h_word=jungfru+maria 2010-11-10.
- Nationalencyklopedin. *Maria från Magdala*.
<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/maria-fr%C3%A5n-magdala> 2010-11-16.

Bilaga

Läromedel	Antal skolor som använder läromedlet
<i>Söka svar (kurs A & B)</i> Mattsson Flennegård, Malin, Eriksson, Leif & Hedengren, Uriel.	9
<i>Religionskunskap för gymnasiet, kurs A</i> Alm, Lars-Göran	9
<i>Religion och sånt</i> Ring, Börge	7
<i>Religion A&B 2000</i> Thulin, Birgitta & Elm, Sten	4
<i>Religion och sammanhang, kurs A och B</i> Ring, Börge	4
<i>Religionskunskap B</i> Alm, Lars-Göran	3
<i>Relief A+B</i> Arlebrand, Håkan	3
<i>Livets Kurs</i> Björlin, Ola	2
<i>Bok & Webb Religionskunskap A</i>	2
<i>Relief A Plus</i> Arvidsson, Bengt & Tidman, Nils-Åke	2
<i>Religion - att tro och veta</i> Ring, Börge	2
<i>Din tro eller min?</i> Appelros, Erica, Hornberg, Anne-Christine & Röcklinsberg, Helene	1
<i>Religionskunskap</i> Rodhe, Sten	1
<i>Religionskunskap A - En mosaik</i> Jansson, Olov & Karlsson, Linda	1